

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

XIV. Yüzyıla Ait Çağatayca Bir Metnin
Transkripsiyonu,
Çevirisi, Sözlüğü ve Dil Özellikleri

Hülya Uzuntaş

2501100003

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ayşe Gül Sertkaya

İstanbul 2012

İSTANBUL
2012
T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

Adı ve Soyadı : Hülya UZUNTAŞ Numarası : 2501100003
Anabilim/Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. Danışman Öğretim Üyesi : Prof. Dr. Ayşe Gül SERTKAYA
Eski Türk Dili Bilim Dalı
Tez Savunma Tarihi : 20.07.2012 Tez Savunma Saati : 12:00
Tez Başlığı : “XIV. Yüzyıla Ait Çağatayca Bir Metnin Transkripsiyonu, Çevirisi, Sözlüğü ve Dil Özellikleri”.

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. Ayşe Gül SERTKAYA		Kabul
2- Doç. Dr. Murat Ali KARAVELİOĞLU		KABUL
3-Yrd. Doç. Dr. Özcan TABAKLAR		KABUL
4- Yrd. Doç. Dr. Feryal KORKMAZ		KABUL
5- Yrd.Doç. Dr. Murat ELMALI		KABUL

ÖZ

XIV. Yüzyıla Ait Çağatayca Bir Metnin Transkripsiyonu, Çevirisi, Sözlüğü Ve Dil Özellikleri

Hülya Uzuntaş

Üzerinde Yüksek Lisans çalışması yaptığım bu metin, Arap harfleri ile istinsah edilen bir eserin 37. bâbından 43. bâbının ortalarına kadar olan bölümlerini içermekte olup, 13. – 14. yüzyıl Horezm Türkçesi dil özelliklerini taşımaktadır. Metnin elde mevcut olan parçasından anlaşıldığı üzere, orijinal eser metni en az 43 bâbdan oluşmakta ve her bâbda 16 satır yer almaktadır. Araştırma ve inceleme konum olan mevcut yedi bâb (11 sahife)'da metnin yazarı, yazılış tarihi, müstensihi ve istinsah tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Bazı peygamber kıssaları, dinî bilgiler ve nasihatler içeren metin, Kur'an'dan alınan bazı ayet ve ayet bölümleri ile genişletilmiştir.

Tez konum olan bu küçük metin ile ilgili ilk çalışmayı, Prof. Hadi Zaripov'un metni kendisine hediye ettiği Ergaş İsmailoviç Fazılov *Fragmentı Neizvestnogo Starotyurkskogo Pamyatnika* başlığı ile 1970 yılında Rusça olarak yapmış, ardından yeniden gözden geçirdiği metni 1990 yılında *Journal of Turkish Studies*'de "Eine choresmtürkische Handschrift über gute und böse Tates" başlığı ile Almanca olarak yayımlamıştır.

Metnin *Journal of Turkish Studies*'deki tıpkıbasımından yararlanarak yaptığım çalışma giriş, metnin dil özellikleri, Latin harfli transkripsiyonu, günümüz Türkçesine çevirisi ve dizininden oluşmaktadır. Dizinde Arapça ve Farsçadan geçen kelimeler belirtilmiştir. Ekler kısmında da metnin tıpkıbasımına yer verilerek tez çalışmam tamamlanmıştır.

ABSTRACT

Transcription, Translation, Index and Language Features of Chaghatai text written in the XIVth century

Hülya Uzuntaş

This text, which is under my research for my master thesis, involves the parts from 37th section to the mid of the 43rd section of a text transcribed with Arabian letters. It has the language characteristics of the Khorezm Turkish used in the 13th and 14th centuries. As it is understood from the available parts of it, the original text consists of at least 43 sections and each section involves 16 lines. Available 7 sections (11 pages) which are the subject of my research and investigation do not contain any information about the name of the text's author, the date it was written, its transcriber and the date it was transcribed. The text which involves some prophet's anecdotes, some religious information and religious advices was extended with the quotations taken from some verses and parts of the verses of the Koran.

The first person who worked on this small text which becomes the subject of my thesis is Ergaş İsmailoviç Fazılov, to whom Prof. Hadi Zaripov gave it as a gift. Under the title of *Fragments Neizvestnogo Starotyurkskogo Pamyatnika*, he did his research on it in Russian in 1970. Afterwards, he had the text, which he had revised in 1990, published in the *Journal of Turkish Studies* under the title of "Eine choresmtürkische Handschrift über gute und böse Tates" in German.

My thesis work, which I have prepared by using the facsimile of the text published in the *Journal of Turkish Studies*, consists of the introduction, the the language characteristics of the text, the transcription of the text with Latin letters, the translation of it in modern Turkish and the index. In the index, Arabian and Persian words used in the text have been identified. My thesis has been completed by putting the facsimile of the text to the appendix part.

ÖN SÖZ

Üzerinde Yüksek Lisans tezi yaptığım bu metin, tanınmış Özbek folklor araştırmacısı Prof. Hadi Zaripov tarafından tanınmış Özbek dilcisi Ergaş İsmailoviç Fazılov'a hediye edilmiş bir metindir. 11 sahifesi elde olan eserin aslı belli değildir. Mevcut 11 sahife de yazmanın 37. bâbından 43. bâbının ortalarına kadar olan metni ihtiva etmektedir.

Eser üzerinde ilk çalışma ve yayım 1970 yılında Taşkent'te Rusça olarak *Fragmentı Neizvestnogo Starotyurkskogo Pamyatnika* başlığı ile Ergaş İsmailoviç Fazılov tarafından yapılmıştır. Yüksek Lisans çalışmam sırasında, Ergaş İsmailoviç Fazılov'un ilk çalışmasından yirmi yıl sonra *Journal of Turkish Studies*'de yayımladığı "Eine choresmtürkische Handschrift über gute und böse Tates" adlı makalesinde verdiği okunaklı tıpkıbasımdan faydalanarak metni yeniden transkripsiyonladım. Transkripsiyonladığım metni Türkiye Türkçesine aktarıp, dil özellikleri bakımından inceledim ve metnin gramatikal dizinini hazırladım. Böylece 13.-14. yüzyıl Horezm Türkçesi dil özelliklerini taşıyan bu küçük metin sahanın mütehassıslarına kazandırıldı.

Giriş, Dil Özellikleri, Metin, Çeviri, ve Dizin bölümlerinden oluşan Yüksek Lisans tezimin hazırlanmasında sahadaki bilgisinden faydalandığım danışmanım Prof. Dr. Ayşe Gül Sertkaya'ya yardımlarından dolayı teşekkür ediyorum.

Hülya Uzuntaş

İÇİNDEKİLER

Öz.....	iii
Abstract.....	iv
Ön Söz.....	v
İçindekiler.....	vi
Tablolar – İşaretler	ix
Kısaltmalar.....	x
Giriş.....	1
I. BÖLÜM – DİL ÖZELLİKLERİ.....	3
1.1. Yazım Özellikleri.....	3
1.1.1. Ünlülerin Yazımı.....	3
1.1.2. Ünsüzlerin Yazımı.....	5
1.1.3. Bitişik/Ayrı Yazılım.....	6
1. 2. Ses Bilgisi.....	6
1.2.1. Ünlüler.....	6
1.2.1.1. Ünlü Uyumu.....	7
1.2.1.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu.....	7
1.2.1.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	7
1.2.1.2. Ünlü Düşmesi.....	8
1.2.1.2.1. Orta Hece Ünlüsü Düşmesi	8
1.2.1.3. Ünlü Türemesi.....	8
1.2.1.4. Ünlü Birleşmesi	8
1.2.2. Ünsüzler.....	8
1.2.2.1. Ünsüz Düşmesi.....	9
1.2.2.2. Ünsüz Değişmesi.....	9
1.2.2.3. Ünsüz Benzeşmesi.....	10
1.2.2.4. Yer Değiştirme.....	10
1.3. Şekil Özellikleri.....	10
1.3.1. Yapım Ekleri.....	10
1.3.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri.....	10

1.3.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri.....	11
1.3.1.3. İsimden Fiil Yapma Ekleri.....	12
1.3.1.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri.....	12
1.3.2. Çekim Ekleri.....	12
1.3.2.1. İsim Çekimi.....	13
1.3.2.1.1. Çokluk Eki.....	13
1.3.2.1.2. İyelik Ekleri.....	13
1.3.2.1.3. Hâl Ekleri	14
1.3.2.1.3.1. Yalın (Nominatif) Hâl.....	14
1.3.2.1.3.2. İlgi (Genitif) Hâli.....	14
1.3.2.1.3.3. Yapma (Akkuzatif) Hâli.....	15
1.3.2.1.3.4. Yaklaşma (Datif) Hâli.....	15
1.3.2.1.3.5. Bulunma (Lokatif) Hâli.....	15
1.3.2.1.3.6. Ayrılma (Ablatif) Hâli.....	15
1.3.2.1.3.7. Eşitlik (Ekvatif) Hâli.....	16
1.3.2.1.3.8. Yön Gösterme (Direktif) Hâli.....	16
1.3.2.1.4. Soru Eki <i>mI</i>	16
1.3.2.2. Fiil Çekimi.....	16
1.3.2.2.1. Haber Kipleri.....	16
1.3.2.2.1.1. Geniş Zaman.....	16
1.3.2.2.1.2. Görülen Geçmiş Zaman.....	17
1.3.2.2.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman	17
1.3.2.2.1.4. Gelecek Zaman.....	18
1.3.2.2.2. Dilek Kipleri.....	18
1.3.2.2.2.1. Şart.....	18
1.3.2.2.2.2. Emir	18
1.3.2.2.2.3. Gereklilik.....	19
1.3.2.2.3. Soru Eki <i>mU</i>	19
II. BÖLÜM – METİN (TRANSKRİPSİYON).....	20
III. BÖLÜM – ÇEVİRİ.....	28
IV. BÖLÜM – DİZİN.....	36

4.1. Dizin	36
4.2. Kişi Adları Dizini	97
Sonuç	100
Metinde Kullanılan Kelimelerin Yüzdelik Dağılımı	101
Kaynakça	102
Ek 1: Metnin Tıpkıbasımı	105

TABLULAR – İŞARETLER

- <> metin tamiri yapılan eksik şekiller için
- [] metin tamiri yapılan eksik şekiller için
- { } metinde sehven fazla yazılan şekiller için
- ... metinde eksik olan ve okunamayan kısımlar için
- = eş anlamlı kelimeler arasında
- () metnin çevirisi esnasında yapılan ilaveler için

KISALTMALAR

a.	: Arapça
a. g. e.	: Adı geçen eser
a. f. s.	: Arapça – Farsça sıfat
a. e.	: Arapça edat
a. s.	: Arapça sıfat
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
f.	: Farsça
f. a. b. s.	: Farsça – Arapça birleşik sıfat
f. b. i.	: Farsça birleşik isim
f. b. s.	: Farsça birleşik sıfat
f. e.	: Farsça edat
f. zf.	: Farsça zarf
H.z.	: Hazret
krş.	: Karşılaştırınız
Prof.	: Profesör
Prof. Dr.	: Profesör Doktor
TDK	: Türk Dil Kurumu
s.	: Sayfa
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
yay.	: Yayınları
yay. haz.	: Yayına hazırlayan

GİRİŞ

Tez konusu olarak seçilen metnin aslı belli olmadığı gibi yazarı da bilinmemektedir. Metin, baştan ve sondan eksiktir. Mevcut olan 11 sahifede bir eser metninin 37. bâbının ortalarından 43. bâbının ortalarına kadar olan bölümler yer almaktadır.

Başlığı olmayan 37. bâb iman = inanç hakkındadır. Muhtemel başlığı “Otuz yedinci bâb: *fîl-îmâni* [Otuz yedinci bâb: İmana (inanca) dâir]” olmalı idi.

Otuz sekizinci bâb: *fîen-nasîhâti* [Otuz sekizinci bâb: Öğütlere dâir]

Otuz dokuzuncu bâb: *et-tevazu'* [Otuz dokuzuncu bâb: Alçak gönüllülüğe dâir]

Kırkıncı bâb: *el-ḥalîm* [Kırkıncı bâb: Yumuşak huyluluğa dâir]

Kırk birinci bâb: *fî ma'rifeti gaybûbeti* [Kırk birinci bâb: Birisinin arkasından konuşma (gıybet)'nin ne olduğuna dâir]

Kırk ikinci bâb: *fî 'alâmet en-nifâk* [Kırk ikinci bâb: Nifâk'ın işaretlerine dâir]

Kırk üçüncü bâb: *fîl vasiyyet* [Kırk üçüncü bâb: Vasiyete dâir] başlıklarını taşımaktadır.

Metnin muhtevası Kur'an'dan alınan ayetler ve ayet bölümleri ile pekiştirilmiştir. Ancak iki ayet Kur'an'da geçen şeklinden farklı olarak yazılmıştır.

Nahl sûresi, 16/23: *inne hu lâ yuḥibbu'l-müstekbirîn* (Metinde sehven *mütekebbirîn* yazılmış.)

İsrâ sûresi, 17/44- Fâtır sûresi 35/41: *inne-hu kâne ḥalîmen gafûren* (Metinde sehven *inne'llâhu* yazılmış.)

Yazmanın ölçüleri 18 x 16 cm'dir. Her sahifesinde 16 satır yer almaktadır. 11. sahifenin son altı satırı tahrip olduğu için okunamamaktadır.

Metnin dili, Orta Türkçe dil devresinin ilk dönemi olan Karahanlı Türkçesi'nden gelişen Horezm Türkçesi¹ özellikleri göstermektedir. Horezm

¹ Saḡol [Yüksekkaya], Gül den vd., *Karahanlıca Harezmce Kıpçakça Dersleri*, Kesit yay., İstanbul, 2011, s.110.

Türkçesi, Gazneli Mahmud'un 1017 yılındaki fethinden sonra Türkleşmeye başlayan Harezmi bölgesinde ortaya çıkmıştır.² Orta Türkçenin XIII. ve XIV. yüzyıllar arasındaki dönemlerini kapsamaktadır.

“Esas itibariyle Karahanlı Türkçesi'nin dil hususiyetlerine bağlı olmakla birlikte bu bölgeye yerleşen Oğuz, Kıpçak gibi çeşitli Türk boylarının lehçe ve ağızlarından da pek çok lügat ve gramer unsurları alarak yeni bir yazı dili hüviyeti kazanan Horezm Türkçesi”³ XIV. yüzyıl sonlarından itibaren yerini Çağatayca'ya bırakmıştır.

Karahanlıca'dan Çağatayca'ya geçiş dili olduğu için, dil tarihi açısından büyük önem taşıyan Horezm Türkçesi'nin⁴ günümüze kadar gelen ilk mahsülleri XIII. yüzyıla ait olsa da edebî değer taşıyan asıl eserleri XIV. yüzyıla aittir. XIV. yüzyıla ait bu tez konusu metnin dil özellikleri incelendiğinde de metnin dilinin Horezm Türkçesi özellikleri taşıdığı görülmektedir.

Eser üzerindeki ilk çalışma 1970'te Rusça olarak Ergaş İsmailoviç Fazılov tarafından *Fragmentı Neizvestnogo Starotyurkskogo Pamyatnika* (Taşkent-1970, 70 s.) başlığı ile Taşkent'te yayımlanmıştır.

Ergaş İsmailoviç Fazılov 20 yıl sonra aynı metni “Eine choresmtürkische Handschrift über gute und böse Tates” (*Journal of Turkish Studies*, XIV, 1990, Harvard 1990, 207-221.) başlığı ile Almanca olarak yayımladı. Bu yayım Ergaş İsmailoviç Fazılov'un bütün yazılarının derlendiği *Turcologica* serisinin I. cildinde (Taşkent, 2008, 264-281.) de yer almaktadır.

Yüksek Lisans çalışmamda, *Journal of Turkish Studies*'de verilen tıpkıbasımını kullanarak transkripsiyonunu, transkripsiyona bağlı olarak da Türkiye Türkçesi'ne çevirisini yaptığım metni, dil özellikleri bakımından inceledim ve gramatikal dizinini hazırladım. Böylece bu küçük hacimli metin bilimsel açıdan daha kullanışlı bir hale getirilmiş oldu.

² Akar, Ali, *Türk Dili Tarihi*, Ötüken yay., İstanbul, 2005, s. 159.

³ Yüce, Nuri, “Türkler”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XII-II, İstanbul, 1988, s.486.

⁴ Eckmann, Janos, *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, TDK yay., yay. haz. Osman F. Sertkaya, Ankara, 2011, s.2.

I. BÖLÜM

DİL ÖZELLİKLERİ

1. 1. Yazım Özellikleri

Tez konusu olarak seçilen XIV. yüzyıla ait bu elyazması metin, Arap harfleri ile yazılmıştır. Dolayısı ile Arapça'nın yazım özelliklerine göre kaleme alınmıştır. Alıntı kelimelerdeki uzun ünlüler yazım esnasında gerek harf gerek ise harekeler ile düzenli bir şekilde gösterilirken (اندیشه *ilāhī* 2/1, آزاد *āzād* 6/11, endiše 7/4 vb.), kısa ünlüler ve Türkçe kelimelerdeki ünlülerin yazımı için belirli bir kural gözetilmemiştir (توهمت *töhma* 1/3, دشمن *düşmān* 2/10, مکر *mekr* 3/5; بر *bir* 1/5, بو *bu* 1/6, برون *burun* 2/12 vb.).

Metinde bazı yazım yanlışları da görülmektedir. Eksik şekiller < > içerisinde gösterilerek metin tamiri yapılmıştır. Sehven fazla yazılan şekiller ise { } içerisinde gösterilmiştir: *ina*<*n*>*makdur* yerine *inamakdur* اينماقدر (2/8), *dōstuma* yerine *dōst{t}ma* دوست تيمما (3/14) gibi. Ayrıca metinde geçen *Fuzayl*(5/4) ve *Hātem* (5/3) isimleri metnin transkripsiyonu sırasında *Fuzayl[-i 'Ayaz]* ve *Hātem[-i Tayy]* şeklinde tamamlanmıştır.

1. 1. 1. Ünlülerin Yazımı

• /a/

Kelime başında *elif* (ا) ve *medli elif* (آ) harfleri ile yazılmıştır:

alıp اليب (1/13, 1/14), *āmīn* امين (7/2), *ābdest-ni* ابديست ني (8/16), *ammā* اما (10/8), *ādemler* آدملا (4/16), *açuk* أچوق (10/14)

İç seste, Arap yazımından ötürü genellikle yazılmamakla birlikte, bazen *elif* (ا) ve *med* (آ) ile gösterilmiştir:

hayr خير (2/8), *kamuğ* قموغ (2/9), *bar* بار (8/9), *bāb* باب (2/5), *ilāhī* الهی (4/7)

Son seste *elif* (ا) ve *güzel he* (ه) ile yazılmıştır:

ata اتا (1/11), *nafaqa* نفقه (5/3), *şadaqa* صدقه (5/2)

• /e/

Kelime başında *elif* (ا) ve *elif üstünde fetha* (أ) ile yazılmıştır:

evvel اول (3/3), *etmedi* اتمادی (5/13), *evde* أوندۀ (7/12), *et* آت (8/3)

İç seste Arap yazım geleneğine bağlı olarak genellikle yazılmamakla birlikte, bazen *elif* (ا) harfi ile gösterilmiştir:

sen سن (9/3), *tevbe* توبه (9/4), *töndermek* توندارمك (10/10)

Son seste *elif* (ا) ve *güzel he* (ه) ile yazılmıştır:

istememez استئماز (4/5), *kêçe* كيجا (8/8) ~ *kêçe* كيجه (9/1), *ne* نا (2/6) ~ *ne* نه (6/1)

• /è/

Kelime başında *elif + ye* (اي), ilk hecede (ى) ile yazılmıştır.

èrdi ايردى (1/16), *èl-leri* ايل لارى (10/2), *bèg-niṅg* بيگ نينگ (2/2)

Ayrıca “bèriyye” kelimesinde kapalı e vokalinin imlâsı için *fetha* ve *kesre* birlikte kullanılmıştır:

bèriyyede بریئده (1/5, 1/16)

• /h/

Kelime başında *elif* (ا) ile yazılmıştır:

ışmarladı اصمارلادی (7/10)

İç seste (ى) ve *kesre* (◌ِ) ile yazılmış veya Arap yazım geleneğine uygun olarak hiç yazılmamıştır:

mışır مصير (2/3), *sığır* سيغر (4/2), *sındurur* سيندورور (8/16), *rızkım* رزقيم (2/1), *münāfık* مُنافق (10/1)

Son seste (ي) ve (ى) ile yazılmıştır:

kaysı قيسي (2/12), *oқıdı* اوقيدى (8/6)

• /i/

Kelime başında *elif* (ا) ve *elif + ye* (اي) ile yazılmıştır:

iblis ابليس (3/7), *ilāhī* الهى (4/7), *inanmaqdur* اينانماقدور (2/9), *işler* ايشلار (3/13)

İç seste Arap yazım geleneğine bağlı olarak genellikle yazılmamakla birlikte, alıntı kelimelerdeki uzun ünlüler hariç, bazen (ى) ile yazılmıştır:

bir بر (2/2), *bildi* بلدى (3/9) ~ *bilmekdür* بيلماكدür (2/7), *kir!* كير! (3/9)

Son seste (ي) ve (ى) ile yazılmıştır:

iki ايكي (4/13), *yüzli* يوزلي (11/5), *kişi* كشى (2/12), *teṅgri* تنگري (6/2)

• /o/

Kelime başında *elif + vav* (او) ile yazılmıştır:

oĝlan اوغلان (1/5), *ot* اوت (9/11)

İç seste (و) ve (ؤ) ile yazılmıştır:

hōṣ خوش (1/13), *kolsa* قولسه (8/14), *koydılar* قويديلار (9/1), *hōr* خور (5/1)

• /ö/

Kelime başında *elif + vav* (او) şeklinde yazılmıştır:

ölgeni اولگانی (4/2), *özge* اوزگا (7/3)

İç seste (و) ve (ؤ) ile yazılmıştır:

sözlüg سوزلوك (5/3), *köp* كوب (5/3), *töhmet* تَهْمَت (1/3)

• /u/

Kelime başında (او) ve (ؤ) ile yazılmıştır:

uluĝ اولوغ (2/2), *uyku* اويقو (7/12), *usāmeye* اوساميه (7/16)

İç seste ya hiç yazılmamış ya da (و), (ؤ) ve (ؤ) ile yazılmıştır:

kul-larından قل لاريندان (7/1), *yumşak* يوشاق (10/15), *yazuqların* يازوqlارين (11/4), *burun* بۇرون (2/12), *buyurur* بۇرور (3/3), *kur'ānda* قراندا (3/3)

Son seste (ؤ) ve (و) ile yazılmıştır:

uyku اويقو (7/12), *bu* بۇ (2/12) ~ *bu* بو (1/6), *koṅgşum-niṅ* قونکشوم نينك (3/16)

• /ü/

Kelime başında (او), (ؤ) ve (أ) ile yazılmıştır:

üç اوج (2/5), *üçün* اوجونكم (9/2), *ümīdim* أميدم (2/1)

İç seste ya hiç yazılmamış ya da (ؤ), (و) ve (أ) ile yazılmıştır:

dükeli دكالى (11/10), *yüz* يۇز (2/3), *müzdin* مۇزدين (8/16), *sürer* سۇرار (10/5), *türlüg* تورلوك (6/2), *gümān-sız* گۇمان سيز (1/1), *münāfık* منافق (10/1)

Son seste (و) ve (ؤ) ile yazılmıştır:

küssülü كسۇلو (2/11), *kendü* كندو (3/2, 7/3), *biregü* براكو (8/13)

1.1.2. Ünsüzlerin Yazımı

• /ç/

'ç' ünsüzü daima ج ile yazılmıştır:

üç اوج (2/5), *kaçan* قجان (7/9), *aç* آج (8/4), *açuk* آجوق (10/14)

• /ng/

Nazal 'n' ünsüzü daima نك ile yazılmıştır:

anıng انينك (2/1), song سونك (10/12)

• /p/

'p' ünsüzü genellikle ب ile yazılmış, iki kelimenin yazımında ise پ harfi kullanılmıştır:

tapşurur تيشورور (7/9), pişürgil بشوركيل (7/12), kapısına قپوسينه (3/7) ~ kapuŋga قپونكا (3/8), selmān-ı pārsā سلمان پارسا (7/10)

• /t/

't' ünsüzü Türkçe kelimelerde ve ince sıralı alıntı kelimelerde ت ile, kalın sıralı alıntı kelimelerin bazılarında ise Arapça yazımında olduğu gibi ط ile yazılmıştır:

teŋgri تنكري (3/8), tapşurur تيشورور (7/9), töhmet تهمت (1/3), ta'am طعام (7/10) fakat turş تورش (11/5)

1.1.3. Bitişik/Ayrı Yazılım

Metinde bazı yapım ve çekim eklerinin yer yer ayrı yazıldığı görülmektedir.

¹ Fakat bu durum bir kural niteliği taşımamaktadır:

helāl-lık حلال ليق (8/15), sordı-lar سوردی لار (5/16); yamanlık يمانليق (5/12), yiberdiler يبارديلار (7/14)

Ayrıca bazı kelimelerin de yazım sırasında zaman zaman bitişik yazıldığı görülmektedir:

aydı-kim ايديكم (3/8), üçün-kim اوجونكم (8/13) fakat aydı kim ايديكم (2/6)

1.2. Ses Bilgisi

1.2.1. Ünlüler

Teşekkülleri sırasında ses geçidinde hiçbir engelle karşılaşmadan doğrudan çıkan seslerdir.²

¹ Sağol, a.g.e., s.131.

² Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak yay., İstanbul, 2002, s. 34.

Metinde kullanılan ünlüler şunlardır: /a/, /e/, /è/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/.
Metindeki ünlülerle ilgili ses olaylarını şöyle sıralayabiliriz:

1.2.1.1. Ünlü Uyumu

Bir kelimedeki ünlülerin çeşitli bakımlardan birbirlerine uyması hadisesidir. Kalınlık-incelik uyumu ve düzlük-yuvarlaklık uyumu olmak üzere iki başlık altında incelenir.

1.2.1.1.1. Kalınlık – İncelik Uyumu

Bir kelimedeki ünlülerin kalınlık-incelik bakımından birbirine uymasındır.

Metinde kalınlık-incelik uyumu kuralına düzenli olarak uyulmuştur. Alıntı kelimeler bu kuralın dışındadır:

yolını (2/7), yüzlerin (8/9); kitāblarga (2/8), düşmān (2/10)

1.2.1.1.2. Düzlük - Yuvarlaklık Uyumu

Bir kelimedeki ünlülerin düzlük-yuvarlaklık bakımından birbirine uymasındır.

Metinde düzlük-yuvarlaklık uyumu kuralına genellikle uyulmamıştır. Özellikle bazı eklerin ya sadece düz ya da sadece yuvarlak şekillerinin kullanılması bu kurala uyumu zorlaştırmıştır.

Bu eklerden sadece düz-dar ünlüler ile kullanılanlar şunlardır:

- sIz:** *yoksıznı (7/9), hayrsız (10/2)*
-nçI: *üçünçi (3/5), tokuzınçI (4/9)*
-nInġ: *üm̄metnġnġ (1/2), sıġırmġnġnġ (3/13), kul-larmġnġnġ (5/5)*
-nI: *kılġanı (4/7), ishāknı (5/9)*
-GI: *öltürgil (3/16), bergil (5/5)*

Bu eklerden sadece yuvarlak-dar ünlülerle kullanılanlar ise şunlardır:

- DUr(Ur):** *oldur (1/4), bardur (3/13), yokdur (3/15) ~ yoktur (4/1), köre turur (1/1)*
-sUn: *bolmasun (4/1), bersün (7/15)*
-DUr-: *öltürgil (3/16), köydürür (9/12), keltürürler (10/12)*

1.2.1.2. Ünlü Düşmesi

Ünlü düşmesi, çeşitli ses hadiseleri nedeni ile kelimenin hecelerinden birinin ortadan kalkmasıdır. Genellikle vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi şeklinde ortaya çıkar.

1.2.1.2.1. Orta Hece Ünlüsünün Düşmesi

Türkçe’de vurgusuz orta hece ünlüsü düşme eğilimi göstermektedir.

Metinde orta hece ünlüsü düşmesine örnek gösterilebilecek kelimelerden birkaçı şunlardır:

boynında (4/13), köñgli (5/4), ağzında (9/10)

1.2.1.3. Ünlü Türemesi

Kelimenin aslında bulunmayan bir ünlünün kelimedede ön, iç ve son ses olarak ortaya çıkmasıdır. Özellikle Türkçe’nin hece yapısına uymayan çift ünsüzle başlayan veya biten alıntı kelimelerde bu ses hadisesi görülmektedir.

Metinde bu ses hadisesinin bir örneğine rastlanmıştır:

zulum [<Ar. zulm] (3/3)

1.2.1.4. Ünlü Birleşmesi

İlki ünlüyle biten, ikincisi ünlüyle başlayan birleşik kelimelerde, peş peşe gelen ünlülerin kaynaşarak bir ünlü hâline gelmesiyle ortaya çıkan ses olayıdır.

Metinde bu ses hadisesinin görüldüğü örneklerden birkaçı şöyledir:

nêçün [<nê için] (1/6), nerse [< ne érse] (3/1), neçük [<neçe ök] (8/13)

1.2.2. Ünsüzler

Teşekkülleri sırasında ses yolunda bir engelle karşılaşılarak oluşan seslerdir.

Metinde kullanılan ünsüzler şunlardır: /b/, /c/, /d/, /f/, /g/, /ğ/, /h/, /h/, /h/, /k/, /k/, /l/, /m/, /n/, /n̄g/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /s̄/, /ş/, /t/, /t̄/, /v/, /y/, /z/, /z̄/, /z̄/.

Metinde görülen ünsüzlerle ilgili ses olaylarını şöyle sıralayabiliriz:

1.2.2.1. Ünsüz Düşmesi

• b->ø

bol- fiilinin hem *ol-* hem de *bol-* şekillerinin birlikte kullanıldığı görülmektedir:

oldı (7/13) ~ boldılar (4/4)

• -G düşmesi

-IIG ekinin sonundaki *-G* sesinin bazı kelimelerde düştüğü görülür:

bahtlı (5/1), tatlı (11/6), sözlü (11/6)

1.2.2.2. Ünsüz Değişmesi

• b- > m-

Kelime başında görülen bu değişikliğe genellikle nazal benzeşme sebep olmaktadır. Fakat nazal sesin olmadığı birkaç örnekte de bu ses hadisesine rastlanmıştır:

bu (1/6, 2/12) ~ munlar (7/13, 8/3), meniᅡg (1/2), mundaᅡ (2/3)

• t- > d-

Metin kelime başında *t- > d-* kullanımını açısından karışıktır. Bazı kelimelerin hem *t-'li* hem de *d-'li* şekilleri bir arada kullanılırken bazı kelimelerin sadece *t-'li* şekilleri kullanılmıştır.

dükeli (11/10) ~ tükelinden (10/12), turur [köre t.] (1/1) ~ dur [saᅡga d.] (2/1); türlüᅡdür (6/2), turdılar (8/2), tüşümde (9/1)

Ayrıca bir kelimenin yalnız *d-'li* şekline yer verilmiştir:

dikeni (7/6)

• -g- > -w- ~ -v-

İç sesteki *-g-* ünsüzünün bir örnekte *-v-'ye* değiştiği görülür:

bireᅡü (8/13, 9/3) ~ birevniᅡg (4/5), birevge (4/5)

• -k- > -h-

Metinde yalnız bir örneği vardır:

yarlıᅡanımı (6/6) ~ yarlıhadım (9/9),

• -k> -h

Metinde yalnız bir örneğine rastlanır:

kaḥdı (6/7)

● -z> -s

Metinde olumsuz geniş zaman ekinin sonundaki -z ünsüzünün yer yer -s'ye değiştiği görülür (-mAz>-mAs). Bunlardan bazıları şöyledir:

bolmaz [kabül b.] (9/6) ~ bolmas [kabül b.] (8/15), sevmez (4/10) ~ sevmes (10/3)

1.2.2.3. Ünsüz Benzeşmesi

Bir kelimedede yan yana gelen ünsüzlerin seda bakımından birbirine uyması olayıdır. Sedasız ünsüzle biten bir kelimededen sonra sedalı ünsüzle başlayan bir ek getirildiğinde ilerleyici benzeşme yoluyla sedalı ünsüz sedasızlaşır.

Metinde genellikle bu kurala uyulmamıştır:

tutdı (5/14), aytdım (9/3), münāfıklıktan (9/16), işden (10/2); yemekke (8/4)

1.2.2.4. Yer Değiştirme

Bir kelimedede yan yana gelen iki sesin yerlerini değiştirme hadisesidir.³

Metinde sadece bir kelimedede bu ses hadisesine rastlanmıştır:

terbetmek (1/8)

1.3. Şekil Özellikleri

1.3.1. Yapım Ekleri

İsim ya da fiil kök ve gövdelerinden yeni isim ya da fiil gövdeleri yapan eklerdir.⁴ İsimden isim yapma ekleri, isimden fiil yapma ekleri, fiilden isim yapma ekleri ve fiilden fiil yapma ekleri olmak üzere dörde ayrılır.

Metinde görülen belli başlı yapım ekleri ve örnekleri şunlardır:

1.3.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

+An: Fonksiyonunu yitirmiş bir çokluk ekidir: Bu eke metinde sadece bir kelimedede rastlanmaktadır: *oğlan (1/5, 1/6, 1/7)*

³ Ergin, a.g.e., s. 118.

⁴ Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK yay., 2003, s. 21.

+çA: Eşitlik durumu eki olmakla birlikte kalıcı isimler de türetmiştir: *neçe* (1/7, 8/8)

+çI: Meslek mensubu ya da bir işi sürekli yapan anlamında isimler türetir: *kullıkçılara* (5/14), *da'vâcı* (9/8)

+dAş: Kişiler arasında ortaklık bildiren ad ve sıfatlar yapar.⁵ Bu ek metinde bir kelimedede kullanılmıştır: *yoldaşları* (7/16)

+di: *emdi* (3/15)

+egü ~ +ev: *biregü* (8/13) ~ *birevniġ* (4/5)

+I: 3. teklik kişi iyelik ekinin kalıplaşması sonucunda oluşmuştur: *kibi* (6/7)

+IA: *tünle* (10/12)

+II/ +IU: +IIG, +IUG ekinin sonundaki ünsüzün düşmesi ile ortaya çıkmıştır: *aşak köngüllü* (4/15), *bahtlı* (5/1), *yüzli* (11/5), *tatlı* (11/6), *sözli* (11/6)

+IIG, +IUG: Genellikle sahip olan anlamında sıfatlar türetir: *sözlüg* (5/3), *tatlıġ* (5/12), *türlüg* (6/2)

+IIK, +IUK: Soyut ve somut isimler ve sıfatlar türetir: *yağşı-lık* (4/6), *hasūdlık* (4/8), *baħillik* (8/1)

+n: Organ isimleri türetir. Metinde bu ekin kullanıldığı yalnız bir kelime vardır: *boynında* (4/13)

+nçI: Sıra sayıları türetir: *üçünçi* (3/5), *birinçi* (7/2)

+rA: Aslında yön eki olup bazı kelimelerde kalıplaşarak kalıcı isimler oluşturmuştur. Metinde bir kelimedede kullanılmıştır: *soġgra* (6/7, 9/4)

+rAK: Üstünlük ve karşılaştırma görevinde kelimeler türetir: *yağşıraqdur* (4/2), *beterrekdür* (8/13)

+sIz: Yokluk, azlık bildiren sıfatlar türetir: *yok-sızlarını* (5/2), *ħayrsız* (10/2), *tā'at-sız* (10/13)

1.3.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

+G: Eylem sonucunu bildiren isimler türetir: *bitig* (6/11)

⁵ Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TDK yay., Ankara, 2000, s. 169.

+**GUÇI**: Fiilin bildirdiği hareketi yapan şahıs ve nesnelere karşılıyan kelimeler türetir. Eklendiği kelimeye aşırılık ve süreklilik anlamı katar: *yegüçi* (10/13), *bergüçi* (11/7), *kulavuzlağıçı* (11/7)

+**K/+UK**: Eklendiği fiilin hareketi ile ilgili bir özelliği ya da nesne ismini karşılıyan kelimeler türetir: *tilekim* (3/16), *yazukların* (11/4)

+**I**: İşlek değildir: *tükelinden* (10/12)

+**z**: Geçişli fiillerin nesnesine, geçişsiz fiillerin öznesine işaret eden isimler türetir: *söz* (5/14), *közindeki* (7/6)

1.3.1.3. İsimden Fiil Yapma Ekleri

+ **DA-**: Genellikle geçişli fiiller türetir: *istemez men* (4/7)

+ **KA-**: *yarlıkanganı* (6/6)

+**I-**: Geçişsiz fiiller türetir: *agrıganı* (6/1)

+**IA-**: Geçişli ve geçişsiz fiiller türeten işlek bir ektir: *bağısladım* (6/9), *sözlemek* (8/16), *kulavuzlağıçı* (11/7)

+**rKA-**: Bir duygu veya nitelikle dolu olmak anlamında fiiller türetir: *esirgegüçi* (5/2)

1.3.1.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

-**Ar-**: Ettirgenlik ekidir: *çıkarrur erse* (2/13), *kiterür* (6/1, 6/2)

-**DUr-**: Ettirgen çatılar türetir: *yedürür* (1/11), *öltürgil* (3/16), *sındurur* (8/16), *köydürür* (9/12)

-**I-**: Edilgenlik bildiren fiiller türetir: *yazılmış erdi* (6/11)

-**mA-**: *buyurulmadı* (1/6), *eşitmediñg-mü* (1/8), *kılmağay sen* (11/8)

-**n-**: Genellikle dönüşlülük ve edilgenlik bildirir: *yarlıkanganı* (6/6)

-**Ur-**: Ettirgenlik ekidir: *kêçürürler* (6/5), *pişürgil* (7/12)

1.3.2. Çekim Ekleri

Kök ve kelimeleri kullanışa çıkararak onlara işleklik kazandıran eklerdir.⁶ İsim ve fiil çekim ekleri olmak üzere iki gruba ayrılır.

⁶Ergin, a. g. e., s. 124.

Metindeki belli başlı çekim ekleri ve örnekleri şöyledir:

1.3.2.1. İsim Çekimi

İsim, canlı ve cansız bütün varlıkları ve kavramları karşılayan, onlara ad olan kelimelerdir.⁷ İsim çekimi de isimlerin, isim çekim eklerini almasıdır.

Metinde kullanılan isim çekimi ekleri şunlardır:

1.3.2.1.1. Çokluk Eki

/+IAr/

Hem Türkçe hem de alıntı kelimelerde isimlerin çokluk şekilleri için +IAr çokluk eki kullanılmıştır:

kulların (6/16), yoldaşları (7/16); münâfıklarınîng (9/14), sultânlarınîng (10/9)

1.3.2.1.2. İyelik Ekleri

İsmin karşıladığı nesnenin kime veya neye ait olduğunu gösteren eklerdir. Metinde, iyelik eklerinin şahıslara göre çekimleri şöyledir:

• Teklik I. şahıs iyelik eki: +(I/U)m

Ünlülerden sonra +m kullanılırken ünsüzlerden sonra araya bir yardımcı ses girer:

koñğsum-nîng (3/16), dōstum (1/14), sığırım (3/16)

• Teklik II. şahıs iyelik eki: +(I)ñg

Ünlülerden sonra +ñg kullanılır. Ünsüzlerden sonra ise ekle kelime arasına bir yardımcı ses girer:

kapuñga (3/8), azuğîñg (1/10)

⁷ Korkmaz, a.g.e., s. 195.

• **Teklük III. şahıs iyelik eki: +I, +SI**

Ünlülerden sonra +I kullanılır. Ünsüzlerden sonra ise düz-dar ünlülü olarak kullanılan +SI eki kullanılır:

altını (2/3), keremi (7/1), katına (8/2), kibisini (2/4)

• **Çokluk I. şahıs iyelik eki: +(I)mIz**

Ünlülerden sonra +mIz kullanılır. Ünsüzlerden sonra araya bir yardımcı ses girer:

ikimizden (3/11), rüzgārımız (5/4)

• **Çokluk II. şahıs iyelik eki:**

Metinde çokluk 2. şahıs iyelik ekinin kullanıldığı örneğe rastlanmamaktadır.

• **Çokluk III. şahıs iyelik eki: +IArI**

tırnakları (8/9), yazukların (11/4), oğullarına (11/10)

1.3.2.1.3. Hâl Ekleri

İsimler söz içinde başka kelimelerle olan durumlarına göre farklı hallerde bulunurlar. Bu haller onlara gelen bazı eklerle belirtilir ki bunlara ismin halleri denir.⁸

1.3.2.1.3.1. Yalın (Nominatif) Hâl

İsmin başka bir kelimeye bağlı olmadığını gösteren yalın hâldir. Metinde pek çok yalın hâlli kelime örneği vardır:

ata (1/11), bāb (2/3), beş (4/1), iş (10/7)

1.3.2.1.3.2. İlgi (Genitif) Hâli: +nİng, +İng

İsmin kendinden sonra gelen bir başka isimle ilgisi olduğunu ifade eder. Metinde yalnız +İng/ +nİng şekillerinde düz-dar ünlülü şekilleri kullanılmıştır:

⁸ Banguoğlu, a.g.e., s. 326.

yaķmı̄nġ (1/15), *sıġırnı̄ġ* (3/13), *ķarındaşları̄nġ* (8/11), *münāfıkaları̄nġ* (9/15), *sultānları̄nġ* (10/9)

1.3.2.1.3.3. Yapma (Akkuzatif) Hâli: +nI, +n,

Metinde genellikle +nI akkuzatifi kullanılmakla birlikte, teklik ve çokluk 3. şahıs iyelik eklerinden sonra +n şeklinin kullanıldığı da görülmektedir:

ġuşşasını (11/3), *işhāķ-nı* (5/9), *īmānnı* (5/15), *suçını* (6/5), *tevfıķını* (6/6), *selmānnı* (7/14); *yüzlerin* (8/9), *ġūrın* (9/11)

1.3.2.1.3.4. Yaklaşma (Datif) Hâli: +GA, +A

Metinde genellikle +GA şekli kullanılmakla birlikte, teklik ve çokluk 3. şahıs iyelik eklerinden sonra +nA, teklik 1. ve 2. şahıs ekinde sonra ise +A şekillerinin kullanıldığı örnekler de vardır.

feriştelerge (2/8), *künge* (2/11), *muġammedge* (4/11), *yemekke* (8/4); *evine* (1/12), *ķullıķçılarına* (5/14), *ķulına* (6/12), *ķapusına* (3/7); *dōst-{}ıma* (3/14), *ķapuġġa* (3/8)

1.3.2.1.3.5. Bulunma (Lokatif) Hâli: +dA

Metinde yalnız +dA şeklinde kullanılmıştır. Ekin, ünsüz benzeşmesine uyarak meydana gelen t'li şekillerine rastlanmamaktadır.

içinde (4/16), *ķur'ānda* (7/4), *dünyāda* (8/11), *tüşümde* (9/1), *ōġġümde* (9/1)

1.3.2.1.3.6. Ayrılma (Ablatif) Hâli: +dA, +dAn, +dIn

Ablatif eki metinde genellikle +dAn, bazen de +dIn şeklinde kullanılmıştır. Bunun yanı sıra +dA lokatif ekinin ablatif fonksiyonlu kullanımına da rastlanmaktadır.

sütin-den (3/14), *yamandan* (10/14), *ķarāmdan* (11/1); *yamandın* (10/6), *yolındın* (11/8); *ķur'ānda* (1/8), *evde* (7/12)

1.3.2.1.3.7. Eşitlik (Ekvatif) Hâli: +çA

İsmin eşitlik ve benzerlik ifâde eden hâlidir.⁹ Metinde yalnız bir kelimedede ve kalıplaşma örneği ile kullanılmıştır:

neçe (1/7, 8/8)

1.3.2.1.3.8. Yön Gösterme (Direktif) Hâli: +gArU, +rA

Metinde yalnız +GARU ve +rA şekillerinin kullanıldığı örnekler vardır:

içgerü (3/9), soñgra (6/7)

1.3.2.1.4. Soru Eki mI

Bütün isimlerden ve çekim eklerinden sonra gelerek onları soru şekline sokan ektir.

Metinde düz-dar ünlülü olmak üzere yalnız bir örneği vardır:

bar midur بار میئر (3/11)

1.3.2.2. Fiil Çekimi

Fiil kök veya gövdesine şekil, zaman, tarz ve şahıs eklerinin belli bir sıra ile eklenmesi sonucunda oluşmaktadır.

1.3.2.2.1. Haber Kipleri

Yapılmış, yapılmakta veya yapılacak eylemleri haber veren kiplerdir. Metinde kullanılan haber kipleri ve örnekleri şöyledir:

1.3.2.2.1.1. Geniş Zaman

Geniş zaman için *-r*, *-Ar* ve *-Ur*; geniş zamanın olumsuzu için ise *mAz/-mAs* ekleri kullanılmıştır:

● **-r**

Teklik 3. şahıs: *-r: işler (3/13), ister (6/6)*

⁹ Ergin, a.g.e., s. 228.

● **-Ar**

Teklik 1. şahıs: -Ar men: *sever men (3/12)*

Teklik 3. şahıs: -Ar: *sever (4/10), körer (7/6), sürer (10/5)*

Çokluk 3. şahıs: -ArlAr: *tartarlar (4/15), eterler [yahşı-lık e.] (6/5)*

● **-Ur**

Teklik 1. şahıs: -Ur men: *düşmân bolur men (4/7)*

Teklik 2. şahıs: -Ur sen: *barur sen (1/6)*

Teklik 3. şahıs: -Ur: *buyurur (3/3), köydürür (9/12)*

Çokluk 3. şahıs: -UrlAr: *aytur lar (2/6), keltürürler (10/12)*

● **-mAz/-mAs**

Teklik 1. şahıs: -mAz men: *tilemez men (4/6), izlemez men (4/7)*

Teklik 3. şahıs: -mAz/-mAs: *sevmez (4/10), körmez (7/6), sevmes (10/3)*

1.3.2.2.1.2. Görülen Geçmiş Zaman

Metinde görülen geçmiş zaman için *-dI*, *-dU* ekleri kullanılmıştır. Olumsuz çekimi ise *-dI*, *-dU* eklerinden önce kullanılan *-mA-* olumsuzluk eki ile yapılmıştır:

Teklik 1. şahıs: -dIm, -dUm: *aydım (1/6), söylemedim (9/3), kördüm (1/5)*,

Teklik 2. şahıs: -dİng: *eşitmediñg-mü (1/8), keldiñg (3/10)*

Teklik 3. şahıs: -dİ: *aydı (3/10), buyurdı (4/10), sözlemedi (5/15)*

Çokluk 1. şahıs: -dUK: *tapmaduk (8/4)*

Çokluk 2. şahıs: -dİngİz: *yediñgiz (8/5)*

Çokluk 3. şahıs: -dİlAr: *sordı-lar (5/16), yiberdiler (7/14), tapmadılar (7/13)*

1.3.2.2.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Metinde öğrenilen geçmiş zaman için *-mİş* eki ve *-(I)p + dUr* şekli kullanılmıştır:

● **-mİş**

Teklik 3. şahıs: -mİş: *za'îf ermiş (1/15), yazılmış dur (6/15)*

Çokluk 2. şahıs: -mİş siz: *yemiş siz (8/3)*

• **-(I)p + dUr**

Teklik 3. şahıs: **-(I)p + dUr**: *yazılıp dur* (5/11)

1.3.2.2.1.4. Gelecek Zaman

Metinde gelecek zaman için **-GAy** eki kullanılmış, olumsuz çekimi ise **-GAy** ekinden önce gelen **-mA-** olumsuzluk eki ile sağlanmıştır:

Teklik 2. Şahıs: **-GAy** sen: *rāzī bolğay sen* (1/4), *kılmağay sen* (11/8)

Teklik 3. şahıs: **-GAy**: *yibergey* (10/15), *sözlegey* (10/16), *közetmegey* (7/7)

Çokluk 2. şahıs: **-GAy** siz: *şafā bulğay siz* (2/11), *tilegey siz* ['özt. t.] (2/12)

1.3.2.2.2. Dilek Kipleri

Fiilin olumlu veya olumsuz yöndeki gerçekleşmesini; tasarlanan istek, emir, şart ve gereklilik kavramları içinde veren kiplerdir.¹⁰

Metinde geçen dilek kipleri şunlardır:

1.3.2.2.2.1. Şart

Metinde şart kipinin çekimi sırasında **-sA** şart eki, iyelik eki kökenli şahıs ekleri ile birlikte kullanılmıştır. Olumsuz çekimi ise **-sA** şart ekinden önce gelen **-mA-** olumsuzluk eki ile yapılmıştır:

Teklik 1. şahıs: **-sAm**: *buyursam* (3/13), *açığlansam* (6/12), *da`vâcı bolmasam* (9/8)

Teklik 2. şahıs: **-sAñg**: *alıp barsañg* (1/13)

Teklik 3. şahıs: **-sA**: *çakırsa* (1/12), *ğıybet sözlese* (9/5), *buyursa* (10/6), *körse* (10/7)

1.3.2.2.2.2. Emir

Metinde kullanılan emir kipi ekleri şunlardır:

Teklik 1. Şahıs: **-GAyIn**, **-AyIn**, **-yIn**: *yégeyin* (9/2), *bereyin* (4/2), *olturmayın* (9/5)

Teklik 2. Şahıs: **Ø**, **-GIl** [emir kuvvetlendirme eki]: *kir!* (3/9), *rahmet kıl!* (6/15), *rūzī kılğıl* (2/4), *söylemegil* (3/2)

¹⁰ Korkmaz, a.g.e., s. 647.

Teklik 3. Şahıs: -sUn: *yaḥşı kılsun* (6/14), *bersün* (7/15), *töndersün* (10/7)
Çokluk 2. Şahıs: -(I/U)ng̃, -ng̃Iz: *biliṅg̃* (2/5), *bolmaṅg̃ız* (2/10), *boluṅg̃*
[yaḥşı müselmān b.] (10/1), *biliṅg̃* (11/9)

1.3.2.2.3. Gereklilik

Metinde -sA + *kerek* şekli ile ifade edilmiştir. Olumsuz çekimi ise -sA şart ekinden önce gelen -mA- olumsuzluk eki ile sağlanmıştır:

körse kerek (7/3), *köre közetmese kerek* (7/4), *kılmasa kerek* (7/4)

1.3.2.2.3. Soru Eki mU

Bu ek metinde dar-yuvarlak ünlülü kullanılmıştır:

ḥōş kelür mü خوش کلور مو (1/13), *tèmedi-mü* تیمادیمو (6/9, 6/10)

Ayrıca Arap harflerinin yazım geleneğine bağlı olarak kendinden önceki kelimeye her zaman bitişik yazılmıştır:

eşitmediṅg̃-mü اشتهادینکمو (1/8), *tèmedi-mü* تیمادیمو (6/9, 6/10)

II. BÖLÜM

METİN (TRANSKRİPSİYON)

[otuz yetinçi bāb: fī'l-îmāni]

(1) ¹...gey sen. eger sen teŋgrini körmez erseŋg, gümān-sız bî-şek ol seni köre turur. ²peygamber 'aleyhi's-selām aydı: “meniŋg <ümmetim-niŋg> şalāh-ı zühdi yaqını içindedür kim ümmetniŋg fesādı {<ü>mmetim} ³buhl-ı emel içinde<d>ür.”

süfyān-ı sevrī aytur: “yaqını oldur kim teŋgrige töhmet qılma ⁴gay sen. netek kim teŋgriden hayr u şer kelür erse, rāzī bolgay sen.”

fettāh-ı ⁵muş{a}<u>llī aytur: “mekke yolında bir bəriyyede keter erdim. bir kiçig oğlan kördüm. ⁶aydım: ‘yā oğlan! bu sefer saŋga buyurulmadı. neçün barur sen?’ oğlan: ‘yā atam! ⁷neçe uluğlar qatında kiçig nā-resīdeler bar <er>di.’ tēdi. men aydım: ‘yā oğlan! ⁸yol yıraç, sen za'if.’ aydı: ‘menden ayak terbetmek, andan eltmek. qur'ānda eşitme ⁹diŋg-mü? v'ellezīne cāhaddū feynā lenehdinen lehüm sübülenā.

¹ aydım: ‘yā oğlan! ¹⁰hiç azuğıŋg yok.’ aydı: ‘her qayda barur erse açğaç, maŋga aş su berür.’ ¹¹tēdi. ‘meniŋg yaqınım maŋga aş su yedürür.’ tēdi. maŋga aydı: ‘yā ata! atıŋg ne ¹²dür?’ aydım: ‘fettāh-ı muş{a}<u>llī dūr.’ aytur: ‘seni bir dōstiŋg evine çağırsa, azuğıŋg ¹³alıp barsaŋg, ol dōstiŋg köŋgline hoş kelür mü?’ tēp. aydım: ‘yok.’ ¹⁴aydı: ‘mēn taqı ol dōstum evine azuğım alıp barma<ga> uyalur men.’ ¹⁵tēdi. {saŋga} <maŋga> aydı: ‘seniŋg yaqınıŋg za'if ermiş.’ ”

rivāyet dūr kim bir ¹⁶avrat bəriyyede ekin ekmiş erdi. tēve qıradı, hiç nerse koymadı. (2) ¹ol-avrat aydı: “ilāhī! meniŋg ümīdim saŋga dur, rızqım sendedür.” tēdi. anıŋg ²yaqını bereketinde teŋgri ta'ālā bir uluğ bēg-niŋg köŋglini aŋga saldı ³kim yüz mışır altını berdi. her kim-niŋg yaqını bolur erse, mundağ bolur.

¹ Ankebût sûresi, 29/69: “Bizim uğrumuzda cihad edenleri (= yola koyulanları) (biz) yolumuza kılavuzlarız.”

⁴ilāhī! biz kul-larğa anıng yaqını kibi-sini ruzı kılğıl. āmin. rabbe'l- 'ālemīn!

⁵otuz sekizinçi bāb: fī en-naşīhatı

biliŋ kim peygamber 'aleyhi's-selām üç kerret ⁶aydı kim: “dīn naşīhat dur.” ayturlar: “yā resūlu'l-lāh! naşīhat ne nersedür?” ⁷aydı: “müselmānlarğa dīn yolını kulavuzlamaqdur. teŋgrini bilmekdür. peygamberlerni ⁸bilmekdür. kitāblarğa ina<n>maqdur. feriştelerge, kıyāmet künine, hayr şer ⁹ge inanmaqdur.” tedi. kamuğ halk-ğa yaşşı-lıq-nı tili birle özine tilege ¹⁰nlerin.

resul-i hazret 'aleyhi<'s-selā>m aytur: “birbiriŋiz birle düşmān bolmaŋız. ¹¹birbiriŋiz birle küsülü bolsa, üç künge tegi kerek kim şafā bulgay siz ve ‘özr ¹²tilegey siz. qaysı kişi kim bu üç kün içinden burun küsü kibr kine ¹³sini köŋglinden çıkarur erse, uçmağğa ol burun kirgey.” tedi.

¹⁴rivāyet dūr kim müsā 'aleyhi's-selām, haq ta'ālā birle münācāt kılur erdi. ¹⁵bir er kördi 'arş kölegesinde olturur. aydı: “bār hūdāyā! bu kim dūr?” aydı: “bir ¹⁶kişi dūr kim dünyāda kimsege hasūdlık kılmadı, ma'şiyet sözlemedi, (3) ¹köŋglinde bir sā' at kine tutmadı.”

muhammed ibn-i ka'b aytur: “üç nerse kimseniŋ ²haqqında söylemegil, işlemegil. eger işler erseŋ, kendü haqqıŋda işle ³miş bolgay sen. evvel zulum etmegil kim qur'ānda buyurur: *innemā bağyüküm 'alā enfesiküm.*² ⁴ikinçi qa<v>l kılıp qavlıŋdan tanmağıl. netek kim qur'ānda buyurdu: *fe men nekese* ⁵*fe innemā yenküsü 'alā nefsih ve men evfā bi mā āhede.* ³ üçünçi kimsege mekr hile ⁶kılmağıl. netek kim qur'ānda buyurur: *[ve lā] yehıykul mekrus seyvi ü illā bī-ehlih.* ⁴

rivāyet ⁷dūr kim iblīs 'aleyhi'l-la'ne bir kün fir'avn qapusına keldi, qapu kaqdı. fir'avn ⁸olturur erdi. aydı-kim: “eger sen teŋgri-mendür <ter> sen qapuŋa kim kelgenini bilme ⁹dıŋ.” fir'avn bildi kim iblīs dūr. aydı: “ey mel'ün! içgerü kir.” ol içgerü ¹⁰kirdi. <fir'avn> aydı: “ey mel'ün! qayta keldiŋ?” fir'avn aydı: “ey iblīs! hiç dünyāda ¹¹iki-mizden yaman mel'ün bar mıdur?” tedi. iblīs aydı: “bardur.” tedi.

² Yunus sūresi, 10/23: “Taşkınlığınız sırf kendi zararımızdır.”

³ Fetih sūresi, 48/10: “Verdiği bu sözden dönen, ancak kendi aleyhine dönmüş olur.”

⁴ Fâtır sūresi, 35/43: “Hâlbuki kötü tuzak ancak sahibini kuşatır.”

¹²fir'avn aydı: “kim dür?” <iblis> aydı: “meniñ bir döstüm ba<r>dur. senden anı yahşı sever men. ¹³ne kim buyursam işler. bir qonğşusınıñ bir sığırı bardur. ol sığırnıñ ¹⁴sütün-den döst-{t}ıma berür.” tedi. “bir kün ol döstüm aydı: ‘meniñ söz ¹⁵im sindurduğıñ yokdur. emdi sen taqı tiler ersenğ tile.’ teditim. ol aydı: ‘¹⁶senden tilekim oldur kim qonğşum-nıñ sığırın öltürgil kim meniñ sığırım (4) ¹yoktur, anıñ hem bolmasun.’ tedi. hasüdlık kıldı. men aydım: ‘sañğa beş ²sıgır bereyin, koy.’ teditim. mañğa ol aydı: ‘beş sığırdan anıñ ölgeni yahşıra ³qdur.’ tedi.” fir'avn aydı: “bes bildim kim hasüd ermiş, biz iki-mizden mel'un ⁴ermiş.”

bir zamānda üç hasüd bar erdi. bir yerde cem' boldılar. biri <aydı>: “hıç kim ⁵ersege yahşı-lıqım teggenin istemez men.” ve taqı biri aydı: “birevniñ birev ⁶ge yahşı-lıq qılğanın tilemez men.” üçünçü aydı: “mañğa kim erseniñ yahşı ⁷lıq qılğanını eyle{me}genini izlemez men, anıñ birle düşmān bolur men.” ⁸tedi.

ilāhī! biz kul-larını hasüdlık kıлмақdan sen saqlağıl. āmin. yā rabb ⁹e'l-
'ālemīn!

otuz toquzınçı bāb: et-tevāzu'

bilniñ kim tenğri ta'ālā aşaq ¹⁰könğül-lig kişi-lerni sever, tekebbürlerni sevmez. netek kim qur'ānda buyurdı: ¹¹inne hu lā yuhibbu'l-müstekbirīn.⁵ haq ta'ālā muhammedge aytur: “mü'min-lerge ¹²sen aşaq könğül-lig bolğıl. netek kim aytur: vahfid cenāhake ¹³li'l-mü'minīn.⁶

peygamber 'aleyhi's-selām aytur: “her kişi-niñ boynında iki zencir ¹⁴bardur. birisi-niñ uçı yetinçi kat kökdedür. birisi-niñ uçı yetinçi ¹⁵kat yerdedür. her kim aşaq könğüllü bolsa, yoqarığı zencirini tartarlar. ol halk-ı ¹⁶uluğ içinde 'aziz bolur. her kim tekebbürlük kılsa, aşaqı zencirini tartarlar. ādemler (5) ¹içinde hōr bolur. emdi ne bahtlu ol kişi-lerdür kim könğül-leri aşaq ²bolğay, yumşaq bolğay, yok-sızlarını esirgegüçü bolğay. anlarğa şadaqa ³nafaqa bergey, 'ālim-lerni ağırlar

⁵ Nahl sûresi, 16/23: “Muhakkak ki O, kibirlenenleri sevmez.”

⁶ Hicr sûresi, 15/88: “Müminlere kanatlarını indir (mütevazı ol, himaye et)”

bolğay, köp sözlüg bolmağay. hâtem[-i tayy] bizim ⁴rüzgârımız kıılır. fuzayl[-ı 'ayaz] aytur: “telim zâhidler bardur kim anlarnıñ köñgli ⁵fir'avn köñgli kibi dür.

ilâhî! biz kul-larnıñ köñglini aşak sen kılu ber ⁶gil. âmîn. yâ rabbe'l-
'âlemîn!

kırk-ıncı bâb: el-ğalîm

biliñ kim ħalîm-lık allâh ⁷ta 'âlânıñ şıfatı dur. netek kim ħur'anda buyurdı: *inne-hu kâne ħalîmen ħafüren.*⁷ ⁸ħak ta 'âlâ ibrâhîm peygamberğa ħalîm-lık birle ögdi. netek kim ħur'anda buyurdı: *'inne ibrâhîme le-ħalîmun evvâhün munîbun.*⁸ ishâk-nı anıñ birle ögdi: *fe beşşernâ-hü*¹⁰ *bi ħulâmin ħalîm.*⁹ peygamber 'aleyhi's-selâm aydı: *fa'fu 'anhum vaşfah.*¹⁰

'âyşe rāzî ¹¹allâhu 'anhumâ aytur: “resûl-nıñ şıfatı incîl içinde yazılıp dur kim tili ¹²tatlıg, köñgli ħalîm, nefsi selîm; yamanlık etgenge hiç yamanlık ¹³etmedi, tili birle kim erseniñ köñglini incitmedi. 'avrat-larından ¹⁴kimseni talu tutmadı, cümlesini berâber tutdı. kul-lık-çı-larına yaman söz ¹⁵sözlemedi.”

resûl 'aleyhi's-selâm aydı: “kişi-ni ağırtmak îmânnı ħarâb ¹⁶kılır.” yahyâ peygamber 'aleyhi's-selâm aydı: “'isâ peygamberğa sordı-lar kim: 'teñgri (6) ¹ta 'âlâ ağırganını ne kiterür?’ aydılar: ‘kaysı kul kim açığını kiterür erse, ²teñgri ta 'âlâ ol ħuldan ħışmını kiterür.’ ”

ayturlar kim: “ħalîm üç türlüğ dür: ³ħalîm-i zâlimân, ħalîm-i muqteşidân, ħalîm-i sâbıkân. zâlim-ler ħalîmi oldur kim kö ⁴ngül kînesini kiterür, 'afv kıılır. muqteşidân-lar ħalîmi oldur kim yamanlık ⁵etgenge yahşı-lık eterler, vehm suçını kечürürler. sâbıklar ħalîmi ⁶oldur kim yamanlık etgen-niñ tevfiķını, yarlıķanganını ister. netek kim ⁷'ömer ibn-i ħattâb kibi anıñ kulu bar erdi. ħaħdı, telim yol yüridi. soñgra ⁸ķaytıp keldi. 'ömerge aydı: “yâ emîre'l-mü'minîn! teñgri ta 'âlâ aydı: *v'el kâz*

⁷ İsrâ sûresi, 17/44- Fâtır sûresi, 35/41: “Doğrusu Allah ħalîm olan (bağışlayan)’dır.”

⁸ Hûd sûresi, 11/75: “Muhakkak ki İbrahim, gerçekten çok yumuşak huylu, çok acıyandır, Allah'a yönelmiş bir kimsedir.”

⁹ Sâffât sûresi, 37/101: “Böylece onu (İbrahim'i) ħalîm bir oğulla müjdeledik.”

¹⁰ Mâide sûresi, 5/13: “Yine de onları affet ve hoş gör.”

⁹*imāne'l-ğayza v'el-āfīne 'ani'n-nās.*¹¹ tēmedi-mü?" aydı: "suçını bağışla ¹⁰dım, 'afv kıldım." ol kul aydı: *v'allāhu yuħibbu'l-muħsinīn.*¹² tēmedi-mü?" ömer aydı: ¹¹"āzād kıldım."

hikāyet: aytdılar kim nūşire<vā>n-ı 'ādil üç bitig bitip érdi. ¹²bir kulına bermiş érdi. taķı aytmış érdi kim: "men açığlansam, bir bir bu üç bitigni maḅga ¹³suna bergil!" tēmiş érdi. nūşirevān-ı 'ādil bir kün açığlandı. ol bir bitigni ¹⁴berdi. bu bitigde yazılmış érdi kim: "hışmını kitergil, teḅgri yahşı kılsun." ¹⁵tēyü. ikinci <bitigde> yazılmış dur kim: "teḅgrige baķ, raḅmet kıt tā ki teḅgri saḅga raḅmet ¹⁶kılgay." üçüncü bitigde yazılmış dur kim: "teḅgri kulların teḅgri-ge koy." tēyü. (7) "¹teḅgri rāstına tōndürür. ḅalīm luḅfi keremi birle ol ḅalīm kul-larından ²kılu bergey. āmīn. yā rabbe'l-ālemīn!

kırk birinçi bāb: fī-ma'rifeti ğayūbeti

³bilīḅ kim kişi kendü 'aybını körse kerek, özge kişi 'aybını köre közetmese ⁴kerek, ve kim-sege yaman endīşe kılmasa kerek. netek kim kur'ānda buyurur: *ve lā tecessesū* ⁵*ve lā yaġteb ba'dukum ba'dan.* ¹³ peyġamber 'aleyhi's-selām aytur: "kişiler bardur ⁶kim közindeki dike{r}ni körmez, özge kişi közindeki çöp-ni körer. emdi ⁷baḅtlu bolur, ol kişi-niḅ 'aybını közetmegey. bilīḅ kim *ve lā tecessesū* ⁸*ve lā yaġteb.* ¹⁴ iki kişi-niḅ ḅaķına keldi. anıḅ hikāyeti oldur kim, peyġamber ⁹'aleyhi's-selām kaçan ğazātga barsa, iki yok-sızını bir bayġa tapşurur ¹⁰érdi. selmān-ı pārsā iki erge ışmarladı. anlarġa ḅizmet kılgay, tā'am ¹¹anlardan yegey. ol iki kişi selmān öḅginden bardılar kim: "barġıl! biz ¹²kelgünçe ař pişürgil!" tēdi. selmān evde birine keldi. uyku aḅga ğālib ¹³oldı. uķladı, ař pişürmekden ķaldı. munlar keldiler, ař tapmadılar. ¹⁴selmānı peyġamberġa yiberdiler kim ař tiledi. peyġamber 'aleyhi's-selām selmānı muḅḅāḅān<a>ġa ¹⁵yiberdi. aydı kim: "bar, usāmeye<-ġa> ayıt, saḅga ař bersün." keldi, usāmeye<-ġa> ¹⁶tēdi. usāmeye aydı: "ař ķalmadı." peyġamber,

¹¹ Āl-i İmrān sūresi, 3/134: "Ve onlar öfkelerini yutanlardır ve insanları affedenlerdir."

¹² Āl-i İmrān sūresi, 3/134: "Ve Allah muhsinleri (iyilik yapanları) sever."

¹³ Hucurāt sūresi, 49/12: "Ve birbirinizin kusurunu arařtırmayın. Ve biriniz diġerini arkasından çekişirtmesin."

¹⁴ Hucurāt sūresi, 49/12: "Merak etmeyin ve çekişirtmeyin."

selmān-niṅ yoldaşları şandılar kim (8) “¹usāmeye baḥīl-lıḳ kıldı, bermedi.” tédiler. aydılar kim: “selmān aḳarsuğa ²barur érse, soǵaldı.” tédiler, turdılar. ol iki kişi peygamber ıatına keldiler. ³peygamber ‘aleyhi’s-selām aydı: “siz bu kün et yemiş siz.” munlar aydılar: “yā resūl ⁴u’l-lāh! biz bu kün aç miz. nerse tapmaduḳ yemekke. et ıayda bolǵay?” tédi. peygamber ⁵‘aleyhi’s-selām aydı: “siz bu kün usāmeye birle selmān-niṅ etini yediṅiz, ⁶anlarını ğıybet kıldıṅız.” tédi. bu āyet-ni oıadı: *e yuḥibbu eḥadukum ⁷en yekule laḥme eḥīhi meytan.*¹⁵

rivāyet kıldılar kim peygamber ‘aleyhi’s-selām aydı ⁸kim: “ol kēce meni mi’rācǵa eltdiler kim, kördüm bir nece kişi-lerniṅ kim ⁹baıırdan tırnaqları bar. ol tırnaqları birle yüzlerin yırtarlar érdi. men ¹⁰aydım: ‘yā ıarındaşım cebrā’īl! munlar kim-lerdür?’ aydı: ‘munlar ol kişi-lerdür kim ¹¹dünyāda ıarındaşlarınıṅ ğıybetini ve mesāvisini söylediler érdi ve bühtān kıılır ¹²érdiler.’ ”

rivāyet kıldılar kim peygamber ‘aleyhi’s-selām aydı: “ğıybet söylemek zinādan hem ¹³beterrekdür.” tédi. aydı: “yā resūlu’l-lāh! neçük yamandır?” “anıṅ için-kim bireǵü zinā kılsa, ¹⁴yal-ǵuz ıayta tevbe ıolsa, tevbesi ıabül bolur, ğıybet etgen-niṅ tevbesi ıabül ¹⁵bolmas ol kişiden ḥelāl-lıḳ tilemegünce.” peygamber ‘aleyhi’s-selām aydı: “ğıybet ¹⁶sözlemek rüzeni, ābdest-ni sındurur. ya’nī müzdin kıterür.”

meymüne (9) ¹aytur: “bir kēce tüşümde kördüm kim bir murdār nerseni öñüimde kıoydılar, ‘²yegil!’ tédiler. men aydım: “neçün yegeyin?” tédim. aydılar: “anıṅ için-kim ğıybet ³söylediṅ.” men aytdım: “söylemedim.” aydılar: “bireǵü söyledi, sen tiṅle ⁴diṅ.” tédiler. andan sonǵra tevbe kıldım kim özge mesāvi söylegen yerde ⁵olturmayın. ḥasan-ı başı aydı: “her kim ğıybet söylese, ıırık kün tā’atı ⁶ıabül bolmaz.”

rivāyet kıldılar kim benī ıavmında bir kişi aydı: “yā rab! ⁷mālım bu ıadar kim şadaıa bersem, her kim meniṅ ğıybetim söyle<me>se, allāh anǵa ⁸ḥelāl bolsun, anıṅ birle da’vācı bolmasam.” tédi. ol zamāneniṅ ⁹peygamberine vaḫy keldi kim:

¹⁵ Hucurāt süresi, 49/12: “Hiç sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?”

“ol âdemni <yarlı>hadım.” tedi. ol er aydı: “äre! yahşı ¹⁰bolmaz ne âdemiler ağzında sağız kibi bolmağunça.”

peygamber ‘aleyhi’s-selām ¹¹aydı: “kaysı kişi kim tıngçı-lıqğa barsa, anıng gürin toluğ ot kılğay, kıyā ¹²metğa tegin anı köydürür. kaysı kişi kim bir müselmân-nı sultānğa gammazlasa ¹³tenğri ańğa uçmañnı harām kılğay.” tedi. “menińg şefā ‘atim ańğa harām ¹⁴bolğay.” tedi.

kırk ikinci bāb: fī ‘alāmet en-nifāk

biñ kim münāfıklar ¹⁵nıñ bir tamuğı bardur. kamuğ tamuğlardan tumān bolur. netek kim qur’ānda ¹⁶buyurur: *inne'l-münāfıkīne fī'd-derki'l-esfeli mine'n-nār.*¹⁶ emdi münāfık (10) ¹lıqdan saqınıng, yahşı müselmān boluñg. münāfık oldur kim birbirin yaman işke buyurur, ²yahşı işden yıgar. münāfıqlarıñg bir nişānı oldur kim, el-leri hayrsız bolur, ³sadaqa bermekni sevmes. netek kim qur’ānda buyurur: *ve yakbidüne eydiyehum.*¹⁷ mü’ ⁴minlerniñg nişānı-lerin haq ta’ālā qur’ānda buyurur: *ve ye'murüne bi'l-ma'rūfi ve* ⁵*yenhevne ‘ani'l-münker.*¹⁸ mü’ min oldur kim birbirin yahşı işke sürer, yaman işden ⁶yıgar. yahşı-ğa buyursa, yamandıñ yıgsa, ol yeryüzinde tenğri-niñg halıfesidür.

⁷peygamber ‘aleyhi’s-selām aytur: “her kim yaman iş körse, eli birle töndersün. elinden kelmez erse, ⁸tili birle töndersün. tilinden kelmez erse, köñgli birle töndersün. ammā eli birle tö ⁹ndermek sultānlarıñg işidür. tili birle töndermek ‘alim-leriñg işidür. ¹⁰köñgli birle töndermek hāş-larıñg işidür. tenğri-niñg hāşları oldur kim ¹¹bir tégmecik bolmaz. münāfıqlarıñg nişānı oldur kim cemā’atına kelmez. meger kim ¹²küç birle keltürürler. kelür erse, tükeli-nden sonğ kelür ve tünle murdār kibi ¹³yatur. tā’at-sız bolur, kendü özi şıgır kibi bolur, yegüçi bolğay. mü’ ¹⁴minlerniñg köñgli zirek bolğay, açuq bolğay, yamandıñ saqlangay, āhiret ¹⁵azukını kendü eli birle yibergey kim barğaç hāzır bolğay ve köñgli yumşaq ¹⁶bolğay. münāfıqlarıñg nişānı oldur kim gıybet-ni köp sözlegey (11) ¹ve ta’ne urğuçı bolğay.

¹⁶ Nisā sūresi, 4/145: “Şüphesiz ki münafıklar cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar.”

¹⁷ Tevbe sūresi, 9/67: “Ve ellerini sıkırlar (cimrilik ederler).”

¹⁸ Âl-i İmrân sūresi, 3/104: “Ve iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk bulunsun.”

ħarāmdan sağlanmağay ve mü'minlerniŋ niřānı ²oldur kim teŋgri ta'ālānı yād kıılır, teŋgri ta'ālā bergeniğe ħanā'at kıılır ³bolđay ve ğırbet yap<ma>đuçı bolđay. kıyāmet ğuşsasını yegüči bolđay. ⁴münāfiqlar ğırbet yoritđuçı bolđay, yazuqların anđlamaz bolđay ⁵ve iblāların söyler bolđay, yalđançı bolđay, bühtānçı bolđay, turř yüzli ⁶bolđay, acı sözli bolđay. mü'minler küler yüzli bolđay, tatlu bolđay, ⁷nařıħat bergüči bolđay, teŋgrige ħulavuzlađuçı bolđay.

ilāhī! bizni ⁸mü'min ħul-larıŋdan kıılđıl. nifāđ ve şirk yolındın kıılmağay sen. ⁹yā rabbe'l-'ālemīn.

ħırđ üçünci bāb: fı'l-vaşiyet

bilīŋ kim vaşiyet-i peyđamber ¹⁰vāciddür kim dükeli peyđamberler vaşiyet kııldılar kim oğullarına kim ümmetine vaşiyet ¹¹kıldılar. teŋgri ta'ālā ibrahīm ... ¹²meniŋ zürriyyetim-ni "... ¹³li'n-nāsi imāmen ¹⁹... ¹⁴rāyın kıılđıl. teŋgri ... ¹⁵dāvud peyđamber 'aleyhi... ¹⁶-ığıl şoğa...

¹⁹ Bakara Sûresi, 2/124: "... insanlara imam (önder)..."

III. BÖLÜM

ÇEVİRİ

[Otuz Yedinci Bölüm: İmâna Dâir]

(1)...¹eceksin. Eğer sen Tanrıyı görmez isen, şüphesiz o seni görür. ²Peygamber, selâm onun üzerine olsun, buyurdu: “Benim ümmetimin zühdünün salâhı îmânı içerisinde ki ümmetin fesadı (da) ³cimrilik içerisinde dir.”

Süfyân-ı Sevrî söyler: “İman odur ki Tanrı’ya kabahat etmeyeceksin. ⁴Nitekim Tanrı’dan hayır da gelse şer de gelse, razı olacaksın.”

Fettâh-ı ⁵Musullî söyler: “Mekke yolunda bir çölde gidiyordum. Bir küçük oğlan çocuğu gördüm. ⁶Sordum: ‘Ey oğlan! Bu sefer (hac yolculuğu) sana buyrulmadı. Ne için gidiyorsun?’ Oğlan ‘Ey atam! ⁷Nice büyükler katında küçük buluşa ermemişler vardı.’ dedi. Ben dedim: ‘Ey oğlan! ⁸Yol uzak, sen zayıf(sın).’ (Oğlan) cevap verdi: ‘Benden yola koyulmak, ondan ulaştırmak.’ Kuran’dan işitmedin ⁹mi? *Bizim uğrumuzda cihat edenleri (= yola koyulanları) (biz) yolumuza kılavuzlarız.*

¹ (Ben) dedim: ‘Ey oğlan! ¹⁰Hiç yiyeceğin yok.’ (Oğlan) cevap verdi: ‘Her nereye aç olarak gider ise(m), (o) bana aş-su verir.’ ¹¹dedi. ‘Benim îmânım bana aş-su ulaştırır.’ dedi. Bana sordu: ‘Ey ata! Adın nedir?’ ¹²Cevap verdim: ‘Fettâh-ı Musullî’dir.’ (Oğlan): ‘Seni bir dostun evine davet etse, yiyeceğini ¹³alıp gitsen, o dostun gönlüne hoş gelir mi?’ diye sordu. (Ben) cevap verdim: ‘Hayır.’ ¹⁴(Oğlan) cevap verdi: ‘Ben de o dostun evine yiyeceğimi alıp gitmeye utanırım.’ ¹⁵dedi. Bana ‘Senin îmânın zayıf imiş.’ dedi.”

Rivayettir ki bir ¹⁶kadın çölde ekin ekmiş idi. Deve (ekini) çiğnedi, hiç nesne bırakmadı. (2) ¹O kadın söyledi: “İlâhî! Benim ümidim sanadır, rızkım sendedir.” dedi. Onun ²imanı(nın) bereketinden dolayı, Yüce Tanrı bir büyük beyin gönlünü ona gönderdi ³ki yüz Mısır altını verdi. Her kimin îmânı olur ise, böyle olur.

⁴İlâhî! Biz kullara onun îmânı gibisini nasip et. Âmin. Âlemlerin Rabbi!

¹ Ankebût sûresi, 29/69: *v'ellezîne cāhaddū feynā lenehdinen lehüm sūbūlenā.*

⁵Otuz Sekizinci Bölüm: Öğütlere Dâir

Bilin ki Peygamber, selâm onun üzerine olsun, üç kez ⁶buyurdu ki din öğüttür. Sorarlar: “Ey Allah’ın resulü! Nasihat nasıl şeydir?” ⁷(Peygamber) cevap verdi: “ Müslümanlara din yolunu göstermektir. Tanrıyı bilmektir. Peygamberleri ⁸bilmektir. Kitaplara inanmaktır. Meleklerle, kıyamet gününe, hayır (ve) şerre ⁹inanmaktır.” dedi. Bütün halka iyiliği dili ile kendisi için dileyenlerin.

¹⁰Resul hazretleri, selâm onun üzerine olsun, buyurur: “Birbiriniz ile düşman olmayınız. ¹¹Birbiriniz ile küslü(k) olursa üç güne kadar gerek ki neşeleneceksiniz ve özür ¹²dileyeceksiniz. Hangi kişi ki bu üç gün(de)n önce gönlünden küslüğü(nü), kibrini (ve) düşmanlığını ¹³çıkartır ise, cennete o önce girer.” dedi.

¹⁴Rivayettir ki Mûsâ, selâm onun üzerine olsun; Yüce Tanrı ile konuşuyordu. Arş(ın) gölgesinde oturan ¹⁵bir kişi(yi) gördü. (Mûsâ) sordu: “Ey Tanrım! Bu kimdir?” (Tanrı) cevap verdi: “(O) bir ¹⁶kişidir ki dünyada kimseye kıskançlık yapmadı. Kötü söz söylemedi. (3) ¹Gönlünde bir saat kin tutmadı.”

Muhammed bin Kab söyler: “ Üç şey(i) kimsenin ²hakkında söyleme, yapma. Eğer yapar isen, kendi hakkında yapmış ³olacaksın. Önce zulüm etme ki Kuran’da buyurur: *Taşkınlığınız sırf kendi zararınızdır.*² ⁴İkinci olarak söz verip sözünden dönme. Nitekim Kuran’da buyurdu: *Verdiği bu sözden dönen, ancak ⁵kendi aleyhine dönmüş olur.*³ Üçüncü olarak kimseye hile ⁶yapma. Nitekim Kuran’da buyurur: *[Hâlbuki] kötü tuzak ancak sahibini kuşatır.*⁴

Rivayettir ⁷ki Şeytan, lanet onun üzerine olsun, bir gün Firavun(un) kapısına geldi, kapı(yı) çaldı. Firavun ⁸oturuyor idi. (Şeytan) dedi ki: “Eğer sen ‘Tanrı benim.’ diyorsan, kapına kim(in) geldiğini bilmedin(?) .” ⁹Firavun bildi ki (gelen) Şeytan’dır. “Ey melûn! İçeri gir.” dedi. O, içeri ¹⁰girdi. (Firavun) sordu: “Ey melûn! Niye geldin?” Firavun “Ey Şeytan! Dünyada ¹¹ikimizden kötü, melûn hiç var mıdır?” (diye) sordu. Şeytan cevap verdi: “Vardır.” dedi. ¹²Firavun sordu: “Kimdir?”

Şeytan cevap verdi: “Benim bir dostum vardır. Onu senden çok severim. ¹³Ne ki emretsem, yapar. (Onun) bir komşusunun sığırı vardır. O sığırın ¹⁴sütünden

² Yunus sûresi, 10/23: *innemâ bağyûkûm ‘alâ enfesikûm.*

³ Fetih sûresi, 48/10: *fe men nekese fe innemâ yenküsü ‘alâ nefsih ve men evfâ bi mâ âhede...*

⁴ Fâtır sûresi, 35/43: *[ve lâ] yeħyîkûl mekrus seyyi ü illâ bî-ehlih.*

dostuma verir.” dedi. Bir gün o dostum(a): “Benim sözüm(ü) ¹⁵kırdığın yoktur. Şimdi sen de (ne) ister isen iste.” diye söyledi(m). O dedi: “¹⁶Senden isteğim odur ki komşumun sığırını öldür ki benim sığırım (4) ¹yoktur. Onun da olmasın.” dedi. Kıskançlık yaptı. Ben : “Sana beş ²sığır vereyim, vazgeç.” diye söyledim. O bana: “(Vereceğin) beş sığırdan, onun ölmesi daha iyidir.” ³diye söyledi. Firavun dedi: “Tamam, bildim ki kıskanç imiş. Biz(im) ikimizden melûn ⁴imiş.”

Bir devirde üç kıskanç (kişi) var idi. (Bunlar) bir yerde toplandılar. Biri(si) dedi: “Hiç kimseye ⁵iyiliğim(in) ulaşmasını istemem.” Ve de biri(si) dedi: “Birisinin birisine ⁶iyilik yapmasını istemem.” Üçüncü(sü): “Bana kimsenin iyilik ⁷yapmasını, etmesini istemem. Onun ile düşman olurum.” diye ⁸söyledi.

Îlâhî! Biz kullarını kıskançlık yapmaktan sen koru. Âmin. Ey ⁹âlemlerin Rabbi!

Otuz Dokuzuncu Bölüm: Tevazuya Dâir

Bilin ki Yüce Tanrı alçak gönüllü ¹⁰kişileri sever, kibirlileri sevmez. Nitekim Kuran’da buyurdu:¹¹ *Muhakkak ki O, kibirlenenleri sevmez.*⁵ Yüce Tanrı, Muhammed’e buyurur: “Müminlere ¹²sen alçak gönüllü ol.” Nitekim <Kuran’da> buyurur: “¹³Müminlere kanatlarını indir (mütevazi ol, himaye et).⁶

Peygamber, selâm onun üzerine olsun, buyurur: “Her insanın boynunda iki zincir ¹⁴vardır. (Zincirlerin) birisinin ucu yedinci kat gök(yüzün)dedir, birisinin ucu (ise) yedinci ¹⁵kat yer(yüzün)dedir. Her kim alçak gönüllü olsa, yukarıki zincirini çekerler. O, yüce yaratılmışlar ¹⁶içinde azîz olur. Her kim büyüklük taslasa, aşağıki zincirini çekerler. (O), insanlar (5) ¹içinde değersiz olur.” Şimdi ne bahtlı o kişilerdir ki gönülleri ²alçak olur, yumuşak olur. Fakirleri koruyucu olur. Onlara sadaka, ³nafaka verir. Bilginleri yüceltir. Çok konuşmaz. Hâtem-i Tayy bizim ⁴yelimiz kılar. Fuzayl-ı Ayaz der: “Çok zahitler vardır ki onların gönlü ⁵Firavun(un) gönlü gibidir. Îlâhî! Biz kullarının gönlünü sen alçak ediver. ⁶Âmin. Ey âlemlerin Rabbi!”

⁵ Nahl sûresi, 16/23: *inne hu lâ yuhibbu'l- müsteķbirîn.*

⁶ Hicr sûresi, 15/88: *vahfıd cenâhake li'l-mü`minîn.*

Kırkıncı Bölüm: Yumuşak Huyuluğa Dâir

Bilin ki yumuşak huyluluk ⁷Yüce Tanrı'nın sıfatıdır. Nitekim Kuran'da buyurdu: *Doğrusu Allah halîm olan (bağışlayan)'dır.*⁷ ⁸Yüce Tanrı, İbrahim Peygamberi yumuşak huyluluk ile övdü. Nitekim Kuran'da buyurdu: *Muhakkak ki İbrahim, gerçekten çok yumuşak huylu, çok acıyandır, Allah'a yönelmiş bir kimsedir.*⁸ İshak'ı onun ile övdü: *Böylece onu (İbrahim'i) halîm bir oğul ¹⁰la müjdeledik.*⁹ Peygamber, selâm onun üzerine olsun, buyurdu: *Yine de onları affet ve hoş gör.*¹⁰

Ayşe, Allah ondan razı olsun, ¹¹der: “Resûlün sıfatı İncil(in) içinde yazılmıştır ki dili ¹²tatlı, gönlü yumuşak, nefsi sağlıklı (idi); Kötülük yapana hiç kötülük ¹³yapmadı. Dili ile kimsenin gönlünü incitmedi. Eşlerinden ¹⁴kimseyi ayrı tutmadı, hepsini aynı tuttu. Hizmetkârlarına kötü söz ¹⁵söylemedi.”

Resûl, selâm onun üzerine olsun, buyurdu: “Kişiyi incitmek îmânı zayıflatır.” ¹⁶Yahyâ Peygamber, selâm onun üzerine olsun, buyurdu: “İsâ Peygamber'e sordular ki (6) ¹‘Yüce Tanrı(nın) verdiği acıyı ne giderir?’ ” Cevap verdiler: “Hangi kul ki kızgınlığını giderir ise, ²Yüce Tanrı o kuldun öfkesini giderir.”

Derler ki yumuşak huylu(lar) üç türdür: ³Zalimlerin yumuşak huylusu, tutumluların yumuşak huylusu, ecdâdın yumuşak huylusu. Zalimlerin yumuşak huylusu odur ki gönl(ündeki) ⁴düşmanlığını terk eder, affeder. Tutumluların yumuşak huylusu odur ki kötülük ⁵edene iyilik ederler. Vehm suçunu bağışlarlar. Ecdâdın yumuşak huylusu ⁶odur ki kötülük edenin Tanrı'nın yardımına kavuşmasını, affedilmesini ister. Nitekim onun ⁷Ömer bin Hattâb gibi kulu var idi. Kalktı, çok yol yürüdü. Sonra ⁸dönüp geldi. Ömer'e sordu: “Ey müminlerin emiri! Yüce Tanrı buyurdu: *Ve onlar öfkelerini yut ⁹anlardır, ve insanları affedenlerdir.*¹¹ demedi mi? Cevap verdi: “(Senin) suçunu bağışladım, (seni) affettim.” ¹⁰O kul sordu: *Ve Allah*

⁷ İsrâ sûresi, 17/44- Fâtır sûresi 35/41: *inne-hu kâne halîmen gafûren.*

⁸ Hûd sûresi, 11/75: *inne ibrahîme le-halîmun evvâhîn munîbun.*

⁹ Sâffât sûresi, 37/101: *fe beşşernâ-hü bi gulâmin halîm.*

¹⁰ Mâide sûresi, 5/13: *fa 'fu 'anhum vasfaḥ*

¹¹ Âl-i İmrân sûresi, 3/134: *v'el kâzîmîne'l-gayza v'el-'âfîne 'ani'n-nâs*

*muhsinleri (iyilik yapanları) sever.*¹² demedi mi? Ömer cevap verdi: “¹¹(Seni) azat ettim.”

Hikâye: Dediler ki, Nüşirevân-ı Âdil üç mektup yazmış idi. ¹²(Bunları) bir kuluna vermiş idi. Ve demiş idi ki: “Ben öfkelensem, bir bir bu üç mektubu bana ¹³veriver” demiş idi. Nüşirevân-ı Âdil bir gün öfkelenmişti. O (kul) ilk mektubu ¹⁴verdi. Bu mektupta “Öfkeni gider Tanrı (seni) iyi etsin.” ¹⁵diye yazılmış idi. İkinci mektupta yazılmıştır ki “Tanrı’ya bak, rahmet et, o zaman Tanrı sana rahmet ¹⁶edecek(tir).” Üçüncü mektupta “Tanrı’nın kullarını Tanrı’ya bırak.” diye yazılmıştır. (7) ¹Tanrı doğrusuna çevirir. Yumuşak lufu, cömertliği ile o yumuşak huylu kullarından ²kılıver. Âmin. Ey âlemlerin Rabbi!

Kırk Birinci Bölüm: Arkadan Konuşmanın Ne Olduğu Hakkında

³Bilin ki kişi kendi ayıbını görmeli, başka kişi(nin) ayıbını gözetmemeli ⁴ve kimse için kötü düşünmemeli. Nitekim Kuran’da buyurur: *Ve birbirinizin kusurunu araştırmayın.* ⁵*Ve biriniz diğerini arkasından çekiştirmesin.*¹³

Peygamber, selâm onun üzerine olsun, buyurur: “Kişiler vardır ⁶ki (kendi) gözündeki dikenini görmez, başka kişi(nin) gözündeki çöpü görür. Şimdi ⁷talihli olur o kişinin ayıbını gözetmeyecek. Bilin ki *Merak etmeyin* ⁸*ve çekiştirmeyin.*¹⁴ İki kişinin insafına geldi. Onun hikâyesi odur ki: Peygamber, ⁹selâm onun üzerine olsun, ne zaman savaşa gitse, iki yoksulu bir zengine emanet ederdi. ¹⁰Selmân-ı Pârsâ(yı) iki kişiye emanet etti. (Selmân) onlara hizmet edecek, ¹¹onlardan yemek yiyecek (idi). O iki kişi Selmân(ın) önünden gittiler ki: “Git! Biz ¹²gelince(ye kadar) yemek pişir.” dedi(ler). Selmân ev(ler)den birine ¹³geldi. Uyku ona galip geldi. Uyukladı, yemek yapmaktan kaldı. Bunlar geldiler, yemek bul(a)madılar. ¹⁴Selmân’ı Peygamber’e gönderdiler ki (Selmân) yemek istedi. Peygamber, selâm onun üzerine olsun, Selmân’ı ¹⁵mutfağa gönderdi. Buyurdu ki: “Git! Usâmeye(ye) söyle, sana yemek versin.” (Selmân) geldi, Usâmeye(ye) ¹⁶söyledi Usâmeye “Yemek kalmadı” dedi. Peygamber (ile) Selmân’ın yoldaşları sandılar ki (8) ¹“Usâmeye cimrilik etti, (yemek) vermedi.” dediler. Söylediler ki: “Selmân akarsuya ²gidince, (akarsu)

¹² Âl-i İmrân sûresi, 3/134: *v'allāhu yuḥibbu'l-muhsinīn*

¹³ Hucurât sûresi, 49/12: *ve lā tecessesū ve lā yağteb ba'dukum ba'dan*

¹⁴ Hucurât sûresi, 49/12: *ve lā tecessesū ve lā yağteb*

kurudu.” dediler, ayağa kalktılar. O iki kişi Peygamber’in huzuruna geldiler. ³Peygamber, selâm onun üzerine olsun, buyurdu: “Siz bugün et yemişsiniz.” Bunlar söylediler: “Ey Allah’ın Resulü! ⁴Biz bugün açız, yemek için bir şey bul(a)madık. Et nerede olacak?” dedi(ler). ⁵Peygamber, selâm onun üzerine olsun, buyurdu: “Siz bugün Usâmeye ile Selmân’ın etini yediniz, ⁶onları gıybet ettiniz.” dedi. Bu ayeti okudu: *Hiç sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini ⁷yemekten hoşlanır mı?*¹⁵

Rivayet ettiler ki Peygamber, selâm onun üzerine olsun, buyurdu ⁸ki: “O gece beni Mıraç’a çıkardılar ki gördüm birçok kişinin ki ⁹bakırdan tırnakları var(dı). O tırnakları ile yüzlerini yırtarlar idi. Ben ¹⁰sordum: ‘Ey kardeşim Cebail! Bunlar kimlerdir?’ (Cebail) cevap verdi: ‘Bunlar o kişilerdir ki ¹¹dünyada kardeşlerinin gıybetini (yaptılar) ve kötülüklerini söylediler idi ve iftira eder ¹²idiler.’ ”

Rivayet ettiler ki Peygamber, selâm onun üzerine olsun, buyurdu: “Gıybet söylemek zinâdan da ¹³daha kötüdür” dedi. Sordu: “Ey Allah’ın Resulü! Niçin kötüdür?” (Peygamber cevap verdi:) Onun için ki biri zinâ etse, ¹⁴yalnız vaz geçip tövbe etse, tövbesi kabul olur. Gıybet edenin tövbesi o kişiden helallik dilemeyince kabul ¹⁵olmaz. Peygamber, selâm onun üzerine olsun, buyurdu: “Gıybet ¹⁶söylemek orucu, abdesti bozar. Yanî mükâfatını (sevabını) giderir.”

Meymune (9) ¹der: “Bir gece rüyamda gördüm ki bir murdar nesneyi önüme koydular, ²‘Ye!’ dediler. Ben sordum: ‘Niçin yiyeyim?’ dedim. Cevap verdiler: ‘Onun için ki gıybet ³söyledin.’ Ben dedim: ‘Söylemedim.’ ‘Biri söyledi, sen dinledin.’ ⁴diye söylediler. Ondan sonra tövbe ettim ki başka kötülükler söylenen yerde ⁵oturmayayım.” Hasan-ı Basrî dedi: “Her kim gıybet söylese, kırk gün ibadeti ⁶kabul olmaz.”

Rivayet ettiler ki Benî kavminde bir kişi söyledi: “Ey Rab! ⁷Malım bu kadar ki sadaka versem, her kim benim gıybetimi söylemese, ⁸onun ile davacı olmasam, Allah ona (malımı) helâl etsin.” dedi. O devrin ⁹peygamberine vahiy geldi ki “O kişiyi bağışladım.” dedi. O kişi dedi: “Evet! ¹⁰Nice âdemoğlu ağzında sakız gibi olmayınca iyi olmaz”

Peygamber, selâm onun üzerine olsun, ¹¹buyurdu: “Hangi kişi ki büyüçülüğe gitse onun mezarını ateş (ile) dolduracak. Kıyamete ¹²kadar onu

¹⁵ Hucurât sûresi, 49/12: *e yuhibbu ehadukum en yekule lahme ehîhi meymen.*

yakacak. Hangi kişi ki bir müslümanı sultana gammazlasa, ¹³Tanrı ona cenneti haram edecek” dedi. “Benim şefaati ona haram ¹⁴olacak.” dedi.

Kırk İkinci Bölüm: Nifâkın İşaretlerine Dair

Bilin ki münâfıkların ¹⁵bir ceennemi vardır. Bütün ceennemlerden (fazla) duman olur. Nitekim Kuran’da ¹⁶buyurur: *Şüphesiz ki münâfıklar ceennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar.*¹⁶ Şimdi münâfıklıktan (10) ¹uzak durun, iyi müslüman olun. Münâfik odur ki birbirini kötü işe çağırır, ²iyi işten uzaklaştırır. Münâfıkların bir alameti odur ki elleri hayırsız olur, ³sadaka vermeyi sevmez. Nitekim Kuran’da buyurur: *Ve ellerini sıkırlar (cimrilik ederler).*¹⁷ Müminlerin ⁴bir alametlerini Yüce Tanrı Kuran’da buyurur: *Ve iyiliği emredip kötülüğü ⁵men eden bir topluluk bulunsun.*¹⁸ Mümin odur ki birbirini iyi işe sürer, kötü işten ⁶korur. İyiyeye çağırırsa, kötüden uzaklaştırırsa, o (kişi) yeryüzünde Tanrı’nın halifesidir.

⁷Peygamber, selâm onun üzerine olsun, buyurur: “Her kim kötü iş görse, eli ile döndürsün. Elinden gelmez ise, ⁸dili ile döndürsün. Dilinden gelmez ise, gönlü ile döndürsün. Ama eli ile döndürmek ⁹sultanların işidir. Dili ile döndürmek âlimlerin işidir. ¹⁰Gönlü ile döndürmek hasların işidir. Tanrının hasları odur ki ¹¹bir ... olmaz.” Münafıkların alameti odur ki cemaate gelmez. Ancak ¹²zorla getirirler. Gelir ise herkesten sonra gelir ve gece murdar gibi ¹³yatar. İbadetsiz olur, kendisi sığır gibi olur, yiyici olur. Müminlerin ¹⁴gönlü uyanık olur, açık olur, kötüden korunur. Ahiret ¹⁵azığını kendi eli ile gönderir ki giderken hazır olur ve gönlü yumuşak ¹⁶olur. Münafıkların alameti odur ki gıybeti çok söyler (11) ¹ve (insanları) çekiştirici olur. Haramdan korunmaz. Ve müminlerin alameti ²odur ki Yüce Tanrı’yı anar. Yüce Tanrı(nın) verdiği kanaat ³eder ve gıybet etmez. Kıyamet kaygısını yiyici olur. ⁴Münafıklar gıybet yapıcı olur, günahlarını anlamaz ⁵ve belalarını söyler, yalancı olur, iftiracı olur, ekşi yüzlü ⁶olur, acı sözlü olur. Müminler güler yüzlü olur, tatlı olur, ⁷öğüt verici olur, Tanrı’ya kılavuzlayıcı olur.

İlâhî! Bizi ⁸mümin kullarından yap. Münafıklık ve müşriklik yolundan kılma. ⁹Ey âlemlerin Rabbi!

¹⁶ Nisâ sûresi, 4/145: *inne'l-münâfikîne fi'd-derki'l-esfeli mine'n-nâr.*

¹⁷ Tevbe sûresi, 9/67: *ve yakbiðüne eydiyehum.*

¹⁸ Âl-i İmrân sûresi, 3/104: *ve ye'murüne bi'l-ma'rûfi ve yenhevne 'ani'l-münker.*

Kırk Üçüncü Bölüm: Vasiyete Dair

Bilin ki Peygamberin vasiyeti ¹⁰zengindir ki bütün peygamberler vasiyet ettiler ki oğullarına ki ümmetine vasiyet ¹¹ettiler. Yüce Tanrı, İbrahim ... ¹²Benim soyumu ... ¹³... *insanlara imam (önder)* ¹⁹... ¹⁴... yap. Tanrı... ¹⁵Dâvud Peygamber ... onun üzerine (olsun) ... ¹⁶kuru...

¹⁹ Bakara Sûresi, 2/124: *li'n-nâsi imâmen...*

IV. BÖLÜM

4.1. DİZİN

A

ābdest	(f. b. i.) namaz vs. için icabına göre el, ağız, burun, yüz, dirseklere kadar kolları ve aşık kemiği üstüne kadar ayakları yıkama; kulaklara, boyna ve başa mesh etme <i>ā.-ni 8/16</i>
acı	acı <i>a.11/6</i>
aç	aç, tok olmama hali <i>a. miz 8/4</i>
aç-	acıkmak, aç olmak <i>a.-gaç 1/10</i>
açıĝ	kızgınlık, öfke <i>a.-mi 6/1</i>
açıĝlan-	öfkelenmek, kızmak <i>a.-dı 6/13</i> <i>a.-sam 6/12</i>
açuk	açık <i>a. bol- 10/14</i>

ādem	(a. i.) insan, kişi ā.-ni 9/9 ā.-ler 4/16
ādemī	(a. f. s.) ademoğlu ā.-ler 9/10
‘afv	(a. i.) suçunu bağışlama, affetme ‘a. kıl- 6/4, 6/10
ağırla-	yüceltmek a.-r bol- 5/3
ağız	ağız a.-ında (ağızında) 9/10
ağrı-	ağrımak, acımak a.-đanını 6/1
ağrı-	incitmek a.-mak 5/15
āhiret	(a. i.) ahiret ā. 10/14
aķarsu	akarsu a.-đa 8/1
al-	almak a.-ip 1/13, 1/14

'aleyh	(a. e.) "... onun üzerine (olsun)" anlamında saygı sözü 'a. 11/15
'aleyhi'l-la'ne	(a.) şeytan'dan bahsedilirken "lanet onun üzerine (olsun!)" anlamında kullanılan beddua 'a. 3/7
'aleyhi's-selām	(a.) "ona selām (olsun!)" anlamında peygamberin adı anılırken kullanılan bir söz 'a. 1/2, 2/5, 2/10, 2/14, 4/13, 5/10, 5/15, 5/16, 7/5, 7/9, 7/14, 8/3, 8/5, 8/7, 8/12, 8/15, 9/10, 10/7
'ālim	(a. s.) âlim, bilgin 'ā.-lerniġ 10/9 'ā.-lerni 5/3
allāh	(a. i.) Allah, Tanrı a. 9/7 a. ta'ālā 5/6
altun	altın a.-ı (mışır a.) 2/3
āmīn	(a. i.) "âmin, öyle olsun, yâ Rab duamızı kabul eyle!" anlamında söz ā. 2/4, 4/8, 5/6, 7/2
ammā	(a. e.) ama a. 10/8

anġla-	anlamak <i>a.-maz bol-</i> 11/4
āre	(f. e.) evet <i>ā.</i> 9/9
‘arş	(a. i.) arş <i>‘a.</i> 2/15
aş	aş, yemek <i>a.</i> 1/10, 1/11, 7/12, 7/13, 7/13, 7/14, 7/15, 7/16
aşa	aşağı (bk. aşak) <i>a.-kı</i> 4/16
aşak	alçak, aşağı (krş. aşa) <i>a.</i> 5/5 <i>a. bol-</i> 5/1
aşak köngüllü	alçak gönüllü (bk. aşak köngüllik) <i>a.</i> 4/15
aşak köngüllik	alçak gönüllü (krş. aşak köngüllü) <i>a.</i> 4/9, 4/12
at	ad <i>a.-iġg</i> 1/11
ata	ata, baba <i>a.</i> 1/11, <i>a.-m</i> 1/16

'avrat

(a. i.) kadın; zevce

'a. 1/16, 2/1

'a.-larından 5/13

ay-

1. demek, söylemek (bk. ayıt-; ayt-)

a.-dım 1/7, 1/9

a.-dı 1/15, 2/1, 3/8, 3/9, 3/14, 3/15, 4/2, 4/3, 4/4,

4/5, 4/6, 7/16, 9/5, 9/6, 9/9

a.-dılar 8/1, 8/3, 9/3

2. sormak (bk. ayıt-; ayt-)

a.-dım 1/6, 8/10, 9/2

a.-dı 1/11, 2/15, 3/10, 3/12, 6/8, 6/10, 8/13

3. buyurmak (bk. ayt-)

a.-dı 1/2, 2/6, 5/10, 5/15, 5/16, 6/8, 7/15, 8/3, 8/5,

8/7, 8/12, 8/15, 9/11

4. cevap vermek

a.-dım 1/12, 1/13

a.-dı 1/8, 1/10, 1/14, 2/7, 2/15, 3/11, 3/12, 6/9,

6/10, 8/10

a.-dılar (nezaketen) 6/1

a.-dılar 9/2

ayak

(bk. ayak terbetmek)

ayak terbet-

yola koyulmak

a. terbet- 1/8

'ayb	(a. i.) ayıp, kusur 'a.-ını 7/3, 7/3, 7/7
āyet	(a. i.) āyet, Kuran surelerinin herhangi birinin cümlesi ā.-ni 8/6
ayıt-	söylemek (krş. ay-, ayt-) a. 7/15
ayt-	1. demek, söylemek (krş. ay-; ayıt-) a.-ur 1/3, 3/1, 5/4, 5/11, 9/1 a.-urlar 6/2 a.-dım 9/3 a.-dılar 6/11 a.-miş érdi 6/12 2. sormak (krş. ay-) a.-ur 1/12 a.-urlar 2/6 3. buyurmak (krş. ay-) a.-ur 2/10, 4/11, 4/12, 4/13, 7/5, 10/7
āzād	(f. s.) azat, hür ā. kıl- 6/11
'azīz	(a. s.) aziz 'a. bol- 4/16

azuğ yiyecek (bk. **azuk**)
a.-im 1/14
a.-iṅg 1/10, 1/12

azuk yiyecek (krş. **azuğ**)
a.-im 10/15

B

bāb (a. i.) bölüm
b. 2/5, 4/9, 5/6, 7/2, 9/14, 11/9

bağışla- bağışlamak
b.-dım 6/9

baḥīllık cimrilik
b. kııl- 8/1

baḥtlu bahtlı, talihli
b. 5/1
b. bol- 7/7

baḥ- bakmak
b. 6/15

baḥır bakır (maden)
b.-dan 8/9

bar var, mevcut
b. 8/9
b. erdi 1/7, 4/4, 6/7

	<i>b.-dur</i> 3/11, 3/12, 3/13, 4/14, 5/4, 7/5, 9/15 <i>b. midur</i> 3/11
bār	(f. i.) Allah, Tanrı <i>b.</i> 2/15
bar-	varmak, gitmek <i>b.-ur sen</i> 1/6 <i>b.-ur érse</i> 1/10, 8/2 <i>b.-dilar</i> 7/11 <i>b.</i> 7/15 <i>b.-ğil</i> 7/11 <i>b.-sañg</i> 1/13 <i>b.-sa</i> 7/9, 9/11 <i>b.-gaç</i> 10/15 <i>b.-mağa</i> 1/14
bay	zengin <i>b.-ğa</i> 7/9
bèg	bey <i>b.-niñg</i> 2/2
benī	(a. i.) kavim adlarına gelen unsur <i>b.</i> 9/6
ber-	1. vermek <i>b.-ür</i> 1/10, 3/14 <i>b.-di</i> 2/3, 6/14 <i>b.-medi</i> 8/1 <i>b.-gey</i> (<i>sadağa nafağa b.</i>) 5/3

b.-eyin 4/2
b.-sün 7/15
b.-sem 9/7
b.-genige 11/2
b.-güçi 11/7
b.-miş érdi 6/12
b.-mekni 10/3

2. vermek (tezlík fiili)

b.-gey (kılı b.) 7/2
b.-gil (kılı b.) 5/5
(suna b.) 6/13

beräber	(f. b. s.) aynı <i>b. tut-</i> 5/14
bereket	(a. i.) bereket <i>b.-inde</i> (ablatif) 2/12
bèriyye	(a. i.) çöl <i>b.-de</i> 1/5, 1/16
bes	(f. e.) tamam <i>b.</i> 4/3
beş	beş (5) <i>b.</i> 4/1, 4/2
beter	(f. s.) daha kötü <i>b.-rekdür</i> 8/13

bil-	<p>bilmek</p> <p><i>b.-dim</i> 4/3</p> <p><i>b.-di</i> 3/9</p> <p><i>b.-iŋ</i> 2/5, 4/9, 5/6, 7/3, 7/7, 9/14, 11/9</p> <p><i>b.-mekdür</i> 2/7, 2/8</p> <p><i>b.-mediŋ</i> 3/8</p>
bir	<p>bir (1)</p> <p><i>b.</i> 1/5, 1/5, 1/12, 1/15, 2/2, 2/15, 2/15, 3/1, 3/7, 3/12, 3/13, 3/13, 3/14, 4/4, 4/4, 6/12, 6/13, 6/13, 7/9, 8/8, 9/1, 9/1, 9/6, 9/12, 9/15, 10/2, 10/11</p> <p><i>b. bir</i> 6/12, 6/12</p> <p><i>b.-i</i> 4/4, 4/5</p> <p><i>b.-ine</i> 7/12</p> <p><i>b.-isiniŋ</i> 4/14, 4/14</p> <p><i>b.-birin</i> 10/1, 10/5</p> <p><i>b.-biriŋiz</i> 2/10, 2/11</p>
biregü	<p>birisi (bk. birev)</p> <p><i>b.</i> 8/13, 9/3</p>
birev	<p>birisi (krş. biregü)</p> <p><i>b.-niŋ</i> 4/5</p> <p><i>b.-ge</i> 4/5</p>
birinçi	<p>birinci</p> <p><i>b. (kırk b.)</i> 7/2</p>
birle	<p>1. ile (edat)</p> <p><i>b.</i> 2/9, 2/10, 2/11, 2/14, 4/7, 5/8, 5/9, 5/13, 7/1, 8/9,</p>

9/8, 10/7, 10/8, 10/8, 10/8, 10/9, 10/10, 10/12,
10/15

2. ve (bağlaç)

b. 8/5

bī-šek

(f. a. b. s.) şüphesiz

b. 1/1

biti-

yazmak

b.-p 6/11

bitig

mektup

b. 6/11

b.-ni 6/12, 6/13

b.-de 6/14, 6/15, 6/16

biz

çokluk birinci şahıs zamiri

“*biz*” 2/4, 4/3, 4/8, 5/5, 7/11, 8/4

“*bizim*” 5/3

“*bizni*” 11/7

bol-

1. olmak

b.-ur érse 2/3

b.-masun 4/1

2. “olmak” yardımcı fiili (bk. **ol-**)

b.-ur men 4/7

b.-ur 2/3, 4/16, 5/1, 7/7, 8/14, 9/15, 10/2, 10/13,

10/13

b.-mas 8/15

b.-maz 9/6, 9/10, 10/11

b.-dılar 4/4

b.-ğay sen 1/4, 3/3

b.-ğay 5/2, 5/2, 5/2, 5/3, 8/4, 9/14, 10/13, 10/14,
10/14, 10/15, 10/16, 11/1, 11/3, 11/3, 11/3,
11/4, 11/4, 11/5, 11/5, 11/5, 11/6, 11/6,
11/6, 11/6, 11/7, 11/7

b.-gül 4/12

b.-sun 9/8

b.-uñg 10/1

b.-sa 2/11, 4/15

b.-mağay 5/3

b.-mañgız 2/10

b.-masam 9/8

b.-mağunça 9/10

boyun

boyun

b.-ında (boynında) 4/13

bu

“bu” işaret sıfatı

“bu” 1/6, 2/12, 2/15, 6/12, 8/3, 8/4, 8/5, 8/6, 9/7

buğl-ı emel

(a. i. t.) cimrilik, pıntılık, el sıkılığı

b. 1/3

bul-

bulmak, ulaşmak

b.-ğay siz (şafā b.) 2/11

burun

önce

b. 2/12, 2/13

buyur- 1. emretmek
b.-ur 3/3, 3/6, 7/4, 9/16, 10/3, 10/4
b.-di 3/4, 4/10, 5/7, 5/8
b.-sam 3/13

2. çağırarak, davet etmek
b.-ur 10/1
b.-sa 10/6

buyurul- buyurulmak
b.-madı 1/6

bühtân (a. i.) iftira, yalan
b. kıl- 8/11

bühtânçı iftira eden, iftiracı
b. 11/5

C

cebrâ'îl (a. i.) peygamberlere emir ve vahye vasıta ve memur olan dört büyük melekten biri, cebrail
c. 8/10

cem' (a. i.) toplanma
c. bol- 4/4

cemâ'at (a. i.) cemaat, topluluk
c.-ina 10/11

cümle (a. i.) hep
c.-sini 5/14

Ç

çağır-	davet etmek ç.-sa 1/12
çıkar-	çıkarmak ç.-ur érse 2/13
çöp	(f. i. < çüb) çöp ç.-ni 7/6

D

da'vâçî	davacı d. bol- 9/8
diken	diken d.-i 7/6
dīn	(a. i.) din, Allah'a inanma ve bağlanma d. 2/6, 2/7
dōst	(f. i.) dost d.-ım 3/12, 3/14 d.-um 1/14 d.-tuma 3/14 d.-ıng̃ 1/12, 1/13
dükeli	bütün (bk. tükeli) d. 11/10
dünyâ	(a. i.) dünya, içinde yaşadığımız alem, yer yuvarlağı d.-da 2/16, 3/10, 8/11

düşmān (f. s.) düşman
d. bol- 2/10, 4/7

E

eger (f. e.) eğer, şayet
e. 1/1, 3/2, 3/8

ek- ekmek
e.-miş êrdi 1/16

ekin ekin, ekilmiş nesne, genellikle buğday, arpa, yulaf
gibi başakta tohum veren bitkiler
e. 1/16

el el (bk. **ël**)
e.-i 10/7, 10/8, 10/15
e.-inden 10/7

ël el (krş. **el**)
ë.-leri 10/2

el-ḥalīm (a. s.) yumuşak huylu (bk. **ḥalīm**)
e. 5/6

elt- ulaştırmak, çıkarmak
e.-diler 8/8
e.-mek 1/8

ëmdi şimdi
ë. 3/15, 5/1, 7/6, 9/16

em̄ire'l- mü'min̄in	(a. i. t.) müminlerin emiri, Hz. Muhammed'in halifesi [bu unvan önce Hz. Ömer'e verilmiştir] <i>e.</i> 6/8
endīše	(f. i.) düşünce <i>e. kal-</i> 7/4
er	kişi (bk. ēr) <i>e.-ge</i> 7/10
ēr	kişi (krş. er) <i>ē.</i> 2/15, 9/9
ēr-	i- yardımcı fiili <i>ē.-miş</i> 1/15, 4/3, 4/4 <i>ē.-dim</i> 1/5 <i>ē.-di</i> 1/16, 2/14, 3/8, 4/4, 6/7, 6/11, 6/12, 6/12, 6/13, 6/14, 7/10, 8/9, 8/11 <i>ē.-diler</i> 8/12 <i>ē.-seṅg</i> 1/1, 3/2, 3/15 <i>ē.-se</i> 1/4, 1/10, 2/3, 2/13, 6/1, 8/2, 10/7, 10/8, 10/12
esirge-	korumak <i>e.-güçi</i> 5/2
eşit-	işitmek <i>e.-mediṅ mü</i> 1/8
et	et <i>e.</i> 8/3, 8/4 <i>e.-ini</i> 8/5

et- etmek, yapmak
e.-erler (yahşılık e.) 6/5
e.-medi (yamanlık e.) 5/13
e.-megil (zulüm e.) 3/3
e.-genniḡ (ḡıybet e.) 8/14
(*yamanlık e.*) 6/6
e.-genge (yamanlık e.) 5/12, 6/5

et-tevāzu (a. i.) alçak gönüllülük
e. 4/9

ev ev
e.-de (ablatif) 7/12
e.-ine 1/12, 1/14

evvel (a. s.) önce
e. 3/3

ey ey, hey!
e. 3/9, 3/10, 3/10

eyle- yapmak, etmek
e.- megenini 4/7

F

ferište (f. i.) melek
f.-lerge 2/8

fesād (a. i.) fesat
f.-ı 1/2

fī 'alāmet en-nifāk	(a. i.) nifakın işaretlerine dair <i>f. 9/14</i>
fī'en-naşihati	(a. i.) öğütlere dair <i>f. 2/5</i>
fī'l-vaşiyet	(a. i.) vasiyete dair <i>f. 11/9</i>
fī-ma'rifeti ğaybūbeti	(a. i.) arkadan konuşmanın ne olduğuna dair <i>f. 7/2</i>

G, Ğ

ġālib	(a. s.) galip, üstün gelen <i>ġ. ol- 7/12</i>
ġammazla-	gammazlamak <i>ġ.-sa 9/12</i>
ġazāt	(a. i.) din için yapılan savaş <i>ġ.-ġa 7/9</i>
ġıybet	(a. i.) ġıybet, dedikodu yapma <i>ġ. et- 8/14</i> <i>kıl- 8/6</i> <i>söyle- 8/12, 9/2</i> <i>sözle- 8/15, 9/5</i> <i>yap- 11/3</i> <i>yorit- 11/4</i> <i>ġ.-ni 10/16</i>

	<i>ğ.-im</i> 9/7 <i>ğ.-ini</i> 8/11
gür	(f. i.) mezar <i>g.-in</i> 9/11
guşsa	(a. i.) kaygı <i>ğ.-sını</i> 11/3
gümânsız	şüphesiz <i>g.</i> 1/1
H, Ĥ, Ħ	
hak (1)	(a. i.) Allah, Tanrı <i>h. ta 'âlâ</i> 2/14, 4/11, 5/8, 10/4
hak (2)	(a. i.) insaf <i>h.-ina kel-</i> 7/8
hakık	(a. i. < hakık) hak, hukûk <i>h.-inğda</i> 3/2 <i>h.-ında</i> 3/2
halife	(a. i.) halife <i>h.-sidür</i> 10/6
halim	(a. s.) halim, yumuşak huylu (krş. el-halim) <i>h.</i> 5/12, 6/2, 7/1, 7/1 <i>h.-i</i> 6/3, 6/4, 6/5 <i>h.-i mukteşidân</i> 6/3

	<i>h.-i şabıkān</i> 6/3
	<i>h.-i zālīmān</i> 6/3
ḥalīmlik	yumuşak huyluluk <i>h.</i> 5/6 <i>h. birle</i> 5/8
ḥalk	(a. i.) halk; yaratılan <i>ḥ.-ğa</i> 2/9 <i>ḥ.-ı uluğ (?)</i> 4/15
ḥarāb	(a. s.) zayıflatma <i>ḥ. kıl-</i> 5/15
ḥarām	(a. s.) haram, şeraitçe, dince yasak edilmiş şey <i>ḥ. bol-</i> 9/13 <i>kıl-</i> 9/13 <i>ḥ.-dan</i> 11/1
ḥāş	(a. s. < ḥaşş) has, mahsus, özel; saf, halis <i>ḥ.-larnıḡ</i> 10/10 <i>ḥ.-ları</i> 10/10
ḥasūd	(a. s.) kıskanç <i>ḥ.</i> 4/4 <i>ḥ. ermiş</i> 4/3
ḥasūdlik	kıskançlık <i>h. kıl-</i> 2/16, 4/1, 4/8

hayr	(a. s.) hayır <i>h. 2/8</i> <i>h. u şer 1/4</i>
hayrsız	hayırsız <i>h. bol- 10/2</i>
hazır	(a. s.) hazır, huzurda, meydanda, göz önünde bulunan <i>h. bol- 10/15</i>
helâl	(a. i.) helal, kullanılması şeran caiz olan, dinin hükümleri bakımından kullanılabilen, haram olmayan şey <i>h. bol- 9/8</i>
helâllik	helâllik, helâl olma <i>h. 8/15</i>
hem	(f. e.) da, de bağlacı <i>h. 4/1, 8/12</i>
her	(f. e.) her; hep, bütün <i>h. 1/10, 2/3, 4/13, 4/15, 4/16, 9/5, 9/7, 10/7</i>
hışm	(f. i.) öfke <i>h.-ıngmı 6/14</i> <i>h.-ını 6/2</i>
hiç	(f. zf.) hiç, yok denecek kadar az olan, yok olan <i>h. 1/10, 3/10, 5/12</i>

	<i>h. kim</i> 4/4	
	<i>h. nerse</i> 1/16	
hikāyet	(a. i.) hikāye <i>h.</i> 6/11 <i>h.-i</i> 7/8	
hīle	(a. i.) hile <i>h. kıl-</i> 3/5	
hizmet	(a. i.) hizmet <i>h. kıl-</i> 3/5	
hōr	(f. s.) değersiz (kimse) <i>h. bol-</i> 5/1	
hōş	(f. s.) hoş <i>h. kel-</i> 1/13	
hudāyā	(f. i.) Allah, Tanrı <i>h. (bār h.)</i> 2/15	
		I
işmarla-	emanet etmek <i>ı.-dı</i> 7/10	
		İ
iblä	(a. i.) belâlar <i>i.-ların</i> 11/5	
iblīs	(a. i.) şeytan <i>i.</i> 3/7, 3/10, 3/11, 3/12 <i>i. dür</i> 3/9	

iç	iç taraf, iç; gönül i.-inde 5/11 i.-inden 2/12 i.-indedür 1/2, 1/3 i.-gerü 3/9, 3/9
iç	ara i.-inde 4/16, 5/1
iki	iki (2) i. 4/13, 7/8, 7/9, 7/10, 7/11, 8/2 i.-mizden 3/11, 4/3
ikinci	ikinci i. 3/4, 6/15 (kırk i.) 9/14
ilâhî	(a. i.) ilâhî, ey Allah'ım! i. 2/1, 2/4, 4/8, 5/5, 11/7
îmân	(a. i.) îmân, inanç î.-ni 5/15
inan-	inanmak i.-makdur 2/8, 2/9
incîl	(a. i.) İncil, Allah'ın vahiy yolu ile dört büyük peygambere yolladığı mukaddes dört büyük kitaptan Hz. İsa'ya ineni i. 5/11

incit-	incitmek <i>i.-medi</i> 5/13
iste-	istemek (bk. izle-) <i>i.-r</i> 6/6 <i>i.-mez</i> 4/5
iş	iş <i>i.</i> 10/7 <i>i.-ke</i> 10/1, 10/5 <i>i.-den</i> 10/2, 10/5 <i>i.-idür</i> 10/9 10/9, 10/10
işle-	yapmak <i>i.-r</i> 3/13 <i>i.-r ersong</i> 3/2 <i>i.-megil</i> 3/2 <i>i.-miş bol-</i> 3/2
izle-	istemek (krş. iste-) <i>i.-mez men</i> 4/7
K, K	
qabul	(a. i.) kabul <i>k. bol-</i> 8/14, 8/14, 9/6
qacan	ne zaman <i>k.</i> 7/9
qadar	(a. e.) kadar <i>k.</i> 9/7

kaḥ-	kalkmak <i>k.-dı</i> 6/7
kaḫ-	çalmak <i>k.-dı</i> 3/7
kaḫ- (1)	yapamamak, yerine getirememek <i>k.-dı</i> (<i>pişürmekden k.</i>) 7/13
kaḫ- (2)	kalmak, geriye kalmak, arda kalmak <i>k.-madı</i> 7/16
kaḫuḡ	bütün <i>k.</i> 2/9, 9/15
kanā'at	(a. i.) kanaat <i>k. kıl-</i> 11/2
kaḫu	kapı <i>k.</i> 3/7 <i>k.-nḡa</i> 3/8 <i>k.-sına</i> 3/7
kaḫındaṣ	kardeş <i>k.-ım</i> 8/10 <i>k.-larnıḡ</i> 8/11
kaḫ (1)	kat, zemin <i>k.</i> 4/14, 4/15

kat (2)	kat, huzur, makam <i>k.-ina</i> 8/2 <i>k.-ında</i> 1/7
ıavl	(a. i.) söz <i>k. ıl-</i> 3/4 <i>k.-ıngdan</i> 3/4
ıavm	(a. i.) kavim <i>k.-ında</i> 9/6
ıayda	nerede <i>k.</i> 1/10, 8/4
ıayı-	vaz geçmek, geri dönmek, geri gelmek <i>k.-ıp (kayıp)</i> 6/8
ıaysı	hangi <i>k.</i> 2/12, 6/1, 9/11, 9/12
ıayta	niçin <i>k.</i> 3/10 <i>k. tevbe kol-</i> 8/14
kêçe	gece <i>k.</i> 8/8, 9/1
kêçür-	bağışlamak, affetmek <i>k.-ürler</i> 6/5

kel-	<p>gelmek</p> <p><i>k.-ür</i> 10/12</p> <p><i>k.-ür érse</i> 1/4, 10/12</p> <p><i>k.-ür mü</i> 1/13</p> <p><i>k.-diŋ</i> 3/10</p> <p><i>k.-di</i> 3/7, 6/8, 7/8, 7/12, 7/15, (<i>vahy k.</i>) 9/9</p> <p><i>k.-diler</i> 7/13, 8/2</p> <p><i>k.-mez</i> 10/11</p> <p><i>k.-mez érse</i> 10/7, 10/8</p> <p><i>k.-günçe</i> 7/12</p> <p><i>k.-genini</i> 3/8</p>
keltür-	<p>getirmek</p> <p><i>k.-ürler</i> 10/12</p>
kendü	<p>kendi (bk. öz)</p> <p><i>k.</i> 3/2, 7/3, 10/13, 10/15</p>
kerek	<p>gerek</p> <p><i>k.</i> 2/11</p> <p><i>körse k.</i> 7/3</p> <p><i>köre közetmese k.</i> 7/4</p> <p><i>yaman endiŋe kılmasa k.</i> 7/4</p>
kerem	<p>(a. i.) cömertlik</p> <p><i>k.-i</i> 7/1</p>
kerret	<p>(a. i.) kez</p> <p><i>k.</i> 2/5</p>

ket-

gitmek

k.-er erdim 1/5

kı-

1. kılmak, etmek (yardımcı fiil)

k.-ur ('afv k.) 6/4

(*harāb k.*) 5/16

(*rūzgārımız k.*) 5/4

k.-ur erdi (*münacāt k.*) 2/14

k.-ur erdiler (*bühtān k.*) 8/11

k.-dım ('afv k.) 6/10

(*āzād k.*) 6/11

(*tevbe k.*) 9/4

k.-dı (*baḥillik k.*) 8/1

(*hasūdlik k.*) 4/1

k.-dīngiz (*ğıybet k.*) 8/6

k.-dılar (*rivāyet k.*) 8/7, 8/12, 9/6

(*vaşıyyet k.*) 11/10, 11/11

k.-ğay (*harām k.*) 9/13

(*hizmet k.*) 7/10

(*rahmet k.*) 6/16

(*toluğ k.*) 9/11

k. (*rahmet k.*) 6/15

k.-ğil (*nifāk ve şirk yolındın k.*) 11/8

(*rāyın k.*) 11/14

(*rūzī k.*) 2/4

k.-sun (*yahşı k.*) 6/14

k.-sa (*tekebbürlik k.*) 4/16

(*zinā k.*) 8/13

k.-madı (*hasūdlik k.*) 2/16

k.-mağay sen (*mü'min kullarıngdan k.*) 11/8

(*töhma k.*) 1/3

k.-mağıl (mekr hîle k.) 3/6
k.-masa (yaman endîşe k.) 7/4
k.-ıp (kavl k.) 3/4
k.-ğanını (yahşılık k.) 4/7
k.-ğanın (yahşılık k.) 4/6
k.-ur (kanā 'at k. bol-) 11/2
(yād k. bol-) 11/2
k.-mağdan (hasūdlik k.) 4/8

2. yapmak

k.-u (aşak k. ber-) 5/5
(kullarından k. ber-) 7/2

kıra-	çiğnemek <i>k.-dı</i> 1/16
kırk	kırk (40) <i>k.</i> 7/2, 9/5, 9/14, 11/9
kırkınıçı	kırkınıçı <i>k.</i> 5/6
kıyāmet	(a. i.) kıyamet, dünyanın sonu, bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacakları zaman <i>k.</i> 2/8, 11/3 <i>k.-ğa</i> 9/11
ki	(f. e.) ki bağlacı (bk. kim) <i>k.</i> (tā k.) 6/15

kibi	gibi (benzerlik edatı) k. 6/7, 9/10, 10/12, 10/13 k.-sini 2/4 k. dür 5/5
kibr	(a. i.) kibir k. 2/12
kiçig	küçük k. 1/5, 1/7
kim (1)	bağlama edatı (krş. ki) k. 1/2, 1/3, 1/4, 1/15, 2/3, 2/5, 2/6, 2/11, 2/12, 2/14, 2/16, 3/3, 3/4, 3/6, 3/7, 3/8, 3/9, 3/13, 3/16, 3/16, 4/3, 4/9, 4/10, 4/12, 5/1, 5/4, 5/6, 5/7, 5/8, 5/11, 5/16, 6/1, 6/2, 6/3, 6/4, 6/6, 6/6, 6/11, 6/12, 6/14, 6/15, 6/16, 7/3, 7/4, 7/6, 7/7, 7/8, 7/11, 7/14, 7/15, 7/16, 8/1, 8/7, 8/8, 8/8, 8/8, 8/10, 8/12, 8/13, 9/1, 9/2, 9/4, 9/6, 9/7, 9/9, 9/11, 9/12, 9/14, 9/15, 10/1, 10/2, 10/3, 10/5, 10/10, 10/11, 10/15, 10/16, 11/2, 11/9, 11/10, 11/10, 11/10
kim (2)	belgisiz zamir “kim” k. 3/8, 4/15, 4/16, 9/5, 9/7, 10/7 k.-niñg 2/3 k. dür 2/15, 3/12 k.-Ierdür 8/10
kim érse	kimse (bk. kimse) k.-niñg 4/6, 5/13 k.-ge 4/4

kimse	kimse (krş. kim érse) <i>k.-niñg</i> 3/1 <i>k.-ni</i> 5/14 <i>k.-ge</i> 2/16, 3/5, 7/4
kine	(f. i.) gönülde gizlenen düşmanlık, kin <i>k. tut-</i> 3/1 <i>k.-sini</i> 2/12, 6/4
kir-	girmek <i>k.-di</i> 3/10 <i>k.-gey</i> 2/13 <i>k.</i> 3/9
kişi	kişi <i>k.</i> 2/12, 7/3, 7/3, 7/6, 7/11, 8/2, 9/6, 9/11, 9/12 <i>k.-niñg</i> 4/13, 7/7, 7/8 <i>k.-ni</i> 5/15 <i>k.-den</i> 8/15 <i>k. dür</i> 2/16 <i>k.-ler</i> 7/5 <i>k.-lerniñg</i> 8/8 <i>k.-lerni</i> 4/10 <i>k.-lerdür</i> 5/1, 8/10
kitāb	(a. i.) kitap <i>k.-larga</i> 2/8
kiter-	gidermek <i>k.-ür</i> 6/1, 6/2, 6/4, 8/16

	<i>k.-ür erse</i> 6/1
	<i>k.-gil</i> 6/14
kol-	dilemek <i>k.-sa (tevbe k.)</i> 8/14
könğsu	komşu <i>k.-mnıng</i> 3/16 <i>k.-sınıng</i> 3/13
ko-	bırakmak, vaz geçmek <i>k.-madı</i> 1/16 <i>k.-dılar</i> 9/1 <i>k.</i> 4/2, 6/16
kök	gökyüzü <i>k.-dedür</i> 4/14
kölege	gölge <i>k.-sinde</i> 2/15
könğül	gönül <i>k.</i> 6/3 <i>k.-i (köngli)</i> 5/4, 5/5, 5/12, 10/8, 10/10, 10/14, 10/15 <i>k.-ini (könglini)</i> 2/2, 5/5, 5/13 <i>k.-ine (köngline)</i> 1/13 <i>k.-inde (könglinde)</i> 3/1 <i>k.-inden (könglinden)</i> 2/13 <i>k.-leri</i> 5/1

köp	çok k. 5/3, 10/16
kör-	görmek k.-er 7/6 k.-düm 1/5, 8/8, 9/1 k.-di 2/15 k.-se (k. kerek) 7/3, 10/7 k.-mez 7/6 k.-mez <i>ërseñg</i> 1/1 k.-e (k. közetmese kerek) 7/3 k.-e turur 1/1
köydür-	yakmak k.-ür 9/12
köz	göz k.-indeki 7/6, 7/6
közet-	gözetmek k.-megey 7/7 k.-mese 7/3
kul	kul k. 6/1, 6/10 k.-dan 6/2 k.-ı 6/7 k.-ına 6/12 k.-larnıñg 5/5 k.-largâ 2/4 k.-larnıñgdan 11/8

	<i>k.-larını</i> 4/8
	<i>k.-ların</i> 6/16
	<i>k.-larından</i> 7/1
ķulavuzla-	kılavuzlamak, yol göstermek <i>k.-güçü</i> 11/7 <i>k.-maķdur</i> 2/7
ķullıķçı	hizmetkâr <i>k.-larına</i> 5/14
ķur'ân	(a. i.) Kuran, Hz. Muhammed'e inen kutsal kitap <i>k.-da</i> 3/3, 3/4, 3/6, 4/10, 5/7, 5/8, 7/4, 9/15, 10/3, 10/4 <i>k.-da</i> (ablatif) 1/8
ķüç	zor, güç <i>k. birle</i> 10/12
ķül-	güler yüzlü <i>k.- er yüzli bol-</i> 11/6
ķün	gün <i>k.</i> 2/12, 3/7, 3/14, 6/13, 8/3, 8/4, 8/5, 9/5 <i>k.-ge</i> 2/11 <i>k.-ine</i> 2/8
ķüs	küslük <i>k.-ü</i> 2/12

küssülü küs
k. bol- 2/11

L

luṭf (a. i.) lutuf
l.-ı 7/1

M

māl (a. i.) mal
m.-ım 9/7

ma'şiyet (a. i.) kötü söz; âsîlik, itaatsizlik; isyan, günah
m. sözle- 2/16

meger (f. e.) ancak
m. 10/11

mekke (a. i.) Mekke, Hicaz'da Hz. Muhammed'in doğduğu ve Kâbe'nin bulunduğu şehir
m. 1/5

mekr (a. i.) hile
m. 3/5

mel'ûn (a. s.) melûn
m. 3/9, 3/10, 3/11
m. ermiş 4/3

men teklik birinci şahıs zamiri
"men" 1/7, 1/14, 4/1, 6/12, 8/9, 9/2, 9/3

“*meniṅ*” 1/2, 1/11, 2/1, 3/12, 3/14, 3/16, 9/7, 9/13,

11/12

“*meni*” 8/8

“*maṅga*” 1/10, 1/11, 1/11, 1/15, 4/2, 4/6, 6/12

“*menden*” 1/8

“*mendür*” 3/8

mesāvī

(a. i.) kötülükler

m. 9/4

m.-sini 8/11

mışır

(a. i.) Mısır şehri

m. altun 2/3

mi' rāc

(a. i.) miraç

m.-ğa 8/8

muḫteşidān

(a. s.) tutumlular, tutumlu kimseler

m.-lar 6/4

munlar

“bu” işaret zamirinin çokluk hali

m. 7/13, 8/3, 8/10, 8/10

murdār

(f. s.) mundar

m. 9/1, 10/12

muḫbahāna

mutfak

m.-ğa 7/14

mü' min

(a. i.) mümin

m. 10/5, 11/8

	<i>m.-ler</i> 11/6 <i>m.-lerniŋ</i> 10/3, 10/13, 11/1 <i>m.-lerge</i> 4/11
münacāt	(a. i.) konuşma; Allah'a dua etme, yalvarma <i>m. kıılır erdi</i> 2/14
münāfıķ	(a. s.) münafık <i>m.</i> 10/1 <i>m.-lar</i> 11/4 <i>m.-larnıŋ</i> 9/14, 10/2, 10/11, 10/16
münāfıķlıķ	münafıklık <i>m.-dan</i> 9/16
müselmān	(f. i.) Müslüman, İslam dininden olan <i>m.</i> 10/1 <i>m.-nı</i> 9/12 <i>m.-largā</i> 2/7
müzd	(f. i.) mükafat; sevap <i>m.-in</i> 8/16
	N
nafaķa	(a. i.) nafaka <i>n. ber-</i> 5/3
nā-resīde	(f. b. s.) buluğa ermemiş <i>n.-ler</i> 1/7

naşīhat	(a. i.) öğüt n. 2/6, 11/7 n. <i>dür</i> 2/6
ne	1. ne n. 3/13, 6/1 n. <i>dür</i> 1/11 2. nasıl n. 2/6 3. ne kadar, ne çok n. 5/1, 9/10
neçe	nice, birçok n. 1/7, 8/8
neçük	niçin (bk. nêçün) n. 8/13
nêçün	niçin (krş. neçük) n. 1/6, 9/2
nefs	(a. i.) nefis; asıl, maya, cevher n.-i 5/12
nerse	1. nesne, şey n. 1/16, 3/1 n.-ni 9/1 n. <i>dür</i> 2/6

	2. bir şey, hiçbir şey <i>n.</i> 8/4
netek	nasıl <i>n.</i> 1/4, 3/4, 3/6, 4/10, 4/12, 5/7, 5/8, 6/6, 7/4, 9/15, 10/3
nifāk	(a. i.) münafıklık <i>n.</i> 11/8
nişān	(f. i.) nişan <i>n.-ı</i> 10/2, 10/11, 10/16, 11/1
nişānī	(f. i.) bir alâmet <i>n.-lerin</i> 10/4
O	
oğlan	oğlan, erkek çocuk (bk. oğul) <i>o.</i> 1/5, 1/6, 1/6, 1/7, 1/9
oğul	oğul (krş. oğlan) <i>o.-larına</i> 11/10
oқы-	okumak <i>o.-dı</i> 8/6
ol (1)	“o” işaret sıfatı “ol” 1/13, 1/14, 2/1, 3/13, 3/14, 5/1, 6/2, 6/10, 7/1, 7/11, 8/2, 8/8, 8/9, 8/10, 8/15, 9/8, 9/9, 9/9

ol (2)	<p>“o” işaret zamiri</p> <p>“<i>anıñg</i>” 5/9, 7/8, 8/13, 9/2</p> <p>“<i>andan</i>” 9/4</p> <p>“<i>oldur</i>” 1/3, 3/16, 7/8, 10/2, 10/11, 10/16, 11/2</p>
ol (3)	<p>“o” teklik üçüncü şahıs zamiri</p> <p>“<i>ol</i>” 1/1, 2/13, 3/9, 3/15, 4/2, 4/15, 6/13, 7/7, 10/6</p> <p>“<i>anıñg</i>” 2/1, 2/4, 4/1, 4/2, 4/7, 6/7, 9/8, 9/11</p> <p>“<i>anı</i>” 3/12, 9/12</p> <p>“<i>añg a</i>” 2/2, 7/12, 9/7, 9/13, 9/13</p> <p>“<i>andan</i>” 1/8</p> <p>“<i>anlarnıñg</i>” 5/4</p> <p>“<i>anlarnı</i>” 8/6</p> <p>“<i>anlarğa</i>” 5/2, 7/10</p> <p>“<i>anlardan</i>” 7/11</p> <p>“<i>oldur</i>” 6/3, 6/4, 6/6, 10/1, 10/5, 10/10</p>
ol-	<p>olmak (yardımcı fiil) (krş. bol-)</p> <p><i>o.-dı</i> (ğālib o.) 7/13</p>
oltur-	<p>oturmak</p> <p><i>o.-ur</i> 2/15</p> <p><i>o.-ur erdi</i> 3/8</p> <p><i>o.-mayın</i> 9/5</p>
ot	<p>ateş</p> <p><i>o.</i> 9/11</p>
otuz	<p>otuz (30)</p> <p><i>o.</i> (<i>o. sekizinçi</i>) 2/5</p> <p>(<i>o. toközünçi</i>) 4/9</p>

Ö

ög- övmek
ö.-di 5/8, 5/9

öl- ölmek
ö.-geni 4/2

öltür- öldürmek
ö.-gil 3/16

öng 1. ön
ö.-ümde (datif) 9/1

2. huzur
ö.-inden 7/11

öz kendi (krş. kendü)
“özi” 10/13
“özine” 2/9

özge başka
ö. 7/3, 7/6, 9/4

‘özü (a. i.) özür, suçun bağışlanması
‘ö. tile- 2/11

P

peygamber (f. b. i.) peygamber, Allah tarafından haber getiren,
Allah’ın emirlerini insanlara haber veren
p. 1/2, 2/5, 4/13, 5/10, 5/16, 7/5, 7/8, 7/14, 7/16,
8/2, 8/3, 8/4, 8/7, 8/12, 8/15, 9/10, 10/7, 11/15

p.-ğa 5/8, 5/16, 7/14

p.-ine 9/9

p.-ler 11/10

p.-lerni 2/7

pişür-

pişirmek

p.-gil 7/12

p.-mekden 7/13

R

rab

(a. i.) rab

r. 9/6

rabbe'l 'ālemīn

(a. i. t.) âlemlerin rabbi

r. 2/4, 4/8, 5/6, 7/2, 11/9

rahmet

(a. i.) rahmet

r. kıl- 6/15, 6/15

rāst

(f. s.) doğru

r.-ına 7/1

rāzī

(a. s.) razı olan, rıza gösteren

r. bol- 1/4

rāzī allāhu

(a.) “Allah ondan razı olsun” [aslında “razı oldu”

'anhumā

anlamındadır]

r. 5/10

resūl

(a. i.) peygamber, yalvaç

r. 5/15

r.-niŋ 5/11

	<i>r.-i hazret</i> 2/10 <i>r.-u'llāh</i> 2/6, 8/4, 8/13
rızq	(a. i.) rızık <i>r.-im</i> 2/1
rivāyet	(a. i.) rivāyet, söylenti <i>r. kıL-</i> 8/7, 8/12, 9/6 <i>r. dūr</i> 1/15, 2/14, 3/6
rūze	(f. i.) oruç <i>r.-ni</i> 8/16
rūzgār	(f. i.) yel <i>r.-imız</i> 5/4
rūzī	(f. i.) nasip, kısmet <i>r. kıL-</i> 2/4
	S, Ş
sā'at	(a. i.) saat <i>s.</i> 3/1
sābıq	(a. s.) ecdat <i>s.-lar</i> 6/5
şadaqa	(a. i.) sadaka <i>ş. ber-</i> 5/2, 9/7, 10/3
şafā	(a. i.) neşe <i>ş. bul-</i> 2/11

sağız	sakız <i>s. kibi</i> 9/10
saķın-	uzak durmak, uzaklaşmak <i>s.-iṅ</i> 10/1
saķla-	korumak <i>s.-ġıl</i> 4/8
saķlan-	korunmak <i>s.-ġay</i> 10/14 <i>s.-maġay</i> 11/1
sal-	göndermek <i>s.-dı</i> 2/2
şalāḥ	(a. i.) salāḥ <i>s.-ı zūhdi (?)</i> 1/2
şan-	sanmak <i>ş.-dılar</i> 7/16
sefer	(a. i.) sefer, yolculuk (hac yolculuġu) <i>s.</i> 1/6
sekizinçi	sekizinci <i>s. (otuz s.)</i> 2/5
selīm	(a. s.) sağlam <i>s.</i> 5/12

sen	<p>teklik ikinci şahıs zamiri</p> <p>“sen” 1/1, 1/8, 3/8, 3/15, 4/8, 4/12, 5/5, 9/3</p> <p>“seni^{ng}” 1/15</p> <p>“seni” 1/1, 1/12</p> <p>“sa^{ng}a” 1/6, 4/1, 6/15, 7/15</p> <p>“sa^{ng}a dur” 2/1</p> <p>“sende d^{ur}” 2/1</p> <p>“senden” 3/12, 3/16</p>
sev-	<p>sevmek</p> <p>s.-er men 3/12</p> <p>s.-er 4/10</p> <p>s.-mes 10/3</p> <p>s.-mez 4/10</p>
şifat	<p>(a. i.) şifat</p> <p>ş.-ı 5/11</p> <p>ş.-ı dur 5/7</p>
sıgır	<p>sıgır (bk. şıgır)</p> <p>s. 4/2</p> <p>s.-ni^{ng} 3/13</p> <p>s.-dan 4/2</p> <p>s.-ım 3/16</p> <p>s.-ı 3/13</p> <p>s.-ın 3/16</p>
şıgır	<p>sıgır (krş. şıgır)</p> <p>ş. 10/13</p>

sındur-	1. kırmak <i>s.-duğıng</i> 3/15
	2. bozmak <i>s.-ur</i> 8/16
siz	çokluk ikinci şahıs zamiri “ <i>siz</i> ” 8/3, 8/5
soğal-	kurumak <i>s.-dı</i> 8/2
soğ	sonra (bk. soğgra) <i>s.</i> 10/12
soğgra	sonra (krş. soğ) <i>s.</i> 6/7, 9/4
sor-	sormak <i>s.-lar</i> 5/16
söyle-	söylemek, demek (bk. sözle-) <i>s.-medim</i> 9/3 <i>s.-diğ</i> 9/3 <i>s.-di</i> 9/3 <i>s.-diler</i> 8/11 <i>s.-megil</i> 3/2 <i>s.-se</i> 9/7 <i>s.-gen</i> 9/4 <i>s.-r bol-</i> 11/5 <i>s.-mek</i> 8/12

söz	söz s. 5/14 s.-im 3/14
sözle-	söylemek, demek (krş. söyle-) s.-medi 2/16, 5/15 s.-gey 10/16 s.-se 9/5 s.-mek 8/16
sözli	sözlü (bk. sözlüg) s. 11/6
sözlüg	sözlü (krş. sözli) s. 5/3
su	su s. 1/10, 1/11
suç	suç s.-inġnı 6/9 s.-ını 6/5
sulţān	(a. s.) sultan s.-ġa 9/12 s.-larnıġ 10/9
sun-	vermek, sunmak s.-a ber- 6/13
sür-	sürmek s.-er 10/5

süt süt
s.-inden 3/14

Ş

şefâ'at (a. i.) şefaât, birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için edilen aracılık
ş.-im 9/13

şer (a. i.) şer, kötü
ş. (hayr u ş.) 1/4
ş.-ge 2/8

şirk (a. i.) müşriklik
ş. 11/8

T, Ṭ

tā (f. e.) kadar, dek, değin
t. (t. ki) 6/15

ta'alâ (a.) yüce; "yüksek olsun" anlamına gelen bir söz olup Allah'ın adlarıyla birlikte kullanılır
t. 6/1
(hak t.) 2/14, 4/11, 5/8, 10/4
(teṅgri t.) 2/2, 4/9, 6/2, 6/8, 11/2, 11/11
t.-niṅg (allāh t.) 5/7
t.-ni (teṅgri t.) 11/2

ta'ām (a. i.) yemek
t. 7/10

ta'at	(a. i.) ibadet <i>t.-i</i> 9/5
ta'atsız	ibadetsiz <i>t. bol-</i> 10/13
tağı	1. de/da, dahi <i>t.</i> 1/14, 3/15, 4/5 2. ve <i>t.</i> 6/12
talı	ayrı <i>t. tut-</i> 5/14
tamuğ	cehennem <i>t.-i</i> 9/15 <i>t.-lardan</i> 9/15
tan-	dönmek, inkar etmek <i>t.-magıl</i> 3/4
ta'ne	(a. i.) çekiştirme <i>t. ur-</i> 11/1
tap-	bulmak <i>t.-maduğ</i> 8/4 <i>t.-madılar</i> 7/13
taşur-	emanet etmek <i>t.-ur erdi</i> 7/9

tart-	çekmek <i>t.-arlar</i> 4/15, 4/16
tatlıg	tatlı (bk. tatlu) <i>t.</i> 5/12
tatlu	tatlı (krş. tatlıg) <i>t.</i> 11/6
tè-	demek, söylemek <i>t.-r sen</i> 3/8 <i>t.-miş erdi</i> 6/13 <i>t.-dim</i> 3/15, 4/2, 9/2 <i>t.-di</i> 1/7, 1/11, 1/11, 1/15, 2/1, 2/9, 2/13, 3/11, 3/11, 3/14, 4/1, 4/3, 4/8, 7/12, 7/16, 8/4, 8/6, 8/13, 9/8, 9/9, 9/13, 9/14 <i>t.-diler</i> 8/1, 8/2, 9/2, 9/4 <i>t.-medi mü</i> 6/9, 6/10 <i>t.-p</i> 1/13 <i>t.-yü</i> 6/15, 6/16
teg-	ulaşmak <i>t.-genin</i> 4/5
tegi	kadar (bk. tegin) <i>t.</i> 2/11
tegin	kadar (krş. tegi) <i>t.</i> 9/12
tègmecik	değme, her bir, türlü türlü <i>t.</i> 10/11

tekebbür	(a. i.) kibir gösterme <i>t.-lerni</i> 4/10
tekebbürlük	büyüklük taslama, kibirlilik <i>t. kıl-</i> 4/16
telim	çok <i>t. 5/4, 6/7</i>
teṅri	Tanrı, Allah <i>t. 3/8, 6/14, 6/15, 6/16, 7/1, 9/13</i> <i>t. ta'ālâ</i> 4/9, 5/16, 6/2, 6/8, 11/2, 11/2, 11/11, 11/14 <i>t.-niṅ</i> 10/6, 10/10 <i>t.-ni</i> 1/1, 2/7 <i>t.-ge</i> 1/3, 6/15, 6/16, 11/7 <i>t.-den</i> 1/4
terbet-	kıpırdatmak, hareket ettirmek <i>t.-mek</i> (<i>ayak t. : yola koyulmak</i>) 1/8
tevbe	(a. i.) tövbe <i>t. kıl-</i> 9/4 <i>köl-</i> 8/14 <i>t.-si</i> 8/14, 8/14
tëve	deve <i>t. 1/16</i>
tevfîk	(a. i.) Allah'ın yardımına kavuşma <i>t.-im</i> 6/6

tıngçılık	büyücülük, ruhçuluk <i>t.-ğa</i> 9/11
tırnağ	tırnak <i>t.-ları</i> 8/9, 8/9
til	dil <i>t.-i</i> 2/9, 5/11, 5/13, 10/8, 10/9 <i>t.-inden</i> 10/8
tile-	dilemek, istemek <i>t.-mez men</i> 4/6 <i>t.-r</i> 3/15 <i>t.-di</i> 7/14 <i>t.-gey siz</i> 2/12 <i>t.</i> 3/15 <i>t.-megünçe</i> 8/15 <i>t.-genlerin</i> 2/9
tilek	istek <i>t.-im</i> 3/16
tingle-	dinlemek <i>t.-diñg</i> 9/3
toğuzınçı	dokuzuncu <i>t. (otuz t.)</i> 4/9
toluğ	dolu <i>t.</i> 9/11

töhmet	(a. i.) töhmet, kabahat <i>t. kıl-</i> 1/3
tönder-	döndürmek (bk. töndür-) <i>t.-sün</i> 10/7, 10/8, 10/8 <i>t.-mek</i> 10/8, 10/9, 10/10
töndür-	çevirmek (krş. tönder-) <i>t.-ür</i> 7/1
tumān	duman, sis <i>t. bol-</i> 9/15
tur-	ayağa kalkmak <i>t.-dılar</i> 8/2
turş	(f. s.) ekşi <i>t. (t. yüzli)</i> 11/5
tut-	tutmak (yardımcı fiil) <i>t.-dı (berāber t.)</i> 5/14 <i>t.-madı (k̄ine t.)</i> 3/1 <i>(talı t.)</i> 5/14
tükel	herkes (krş. dükeli) <i>t.-inden</i> 10/12
tün	gece <i>t.-le</i> 10/12
türlüg	türlü <i>t. dür</i> 6/2

tüſ rüya
t.-ümde 9/1

U

u (f.e.) ve (bk. ve)
u. (hayr u ſer) 1/4

uç uç
u.-ı 4/14, 4/14

uçmağ cennet
u.-nı 9/13
u.-ğa 2/13

uğla- uyuklamak
u.-dı 7/13

uluğ büyük
u. 2/2
u.-lar 1/7

ur- vurmak, çekiſtirmek
u.-ğuçı (ta 'ne u.) 11/1

uyal- utanmak
u.-ur men 1/14

uyku uyku
u. 7/12

Ü

üç	üç (3) ü. 2/5, 2/11, 2/12, 3/1, 4/4, 6/2, 6/11, 6/12
üçün	için ü. 8/13, 9/2
üçünçü	üçüncü ü. 3/5, 4/6, 6/16 (<i>kırk ü.</i>) 11/9
ümîd	(f. i.) ümit ü.-im 2/1
ümmet	(a. i.) ümmet, bir peygambere inanıp bağlanan cemaat ü.-ni ^{ng} 1/2 ü.-im 1/2 ü.-ine 11/10

V

vâcid	(a. s.) zengin ["vâcid" Allah'ın sıfatıdır] v. <i>dür</i> 11/10
vaḥy	(a. i.) vahiy, bir fikrin veya bir emrin Allah tarafından bir peygambere bildirilmesi v. 9/9
vaşiyet	(a. i.) vasiyet v. <i>kl-</i> 11/10, 11/10 v.-i <i>peygamber</i> 11/9

ve (f. e.) ve (krş. u)
v. 2/11, 4/5, 7/4, 8/11, 8/11, 10/12, 10/15, 11/1,
11/1, 11/3, 11/5, 11/8

vehm (a. i.) vehm
v. 6/5

Y

yā (a. i.) ey, hey!
y. 1/6, 1/6, 1/7, 1/9, 1/11, 2/6, 4/8, 5/6, 6/8, 7/2,
8/3, 8/10, 8/13, 9/6, 11/9

yād (f. i.) anma
y. *kal-* 11/2

yaḥşı iyi
y. 3/12, 10/1, 10/2, 10/5
y. *bol-* 9/9
kal- 6/14
y. *-ğa* 10/6
y. *-rakdur* 4/2

yaḥşılık iyilik
y. *et-* 6/5
kal- 4/6, 4/6
y. *-mı* 2/9
y. *-im* 4/5

yaḳīn (a. i.) iman, inanç
y. *-im* 1/11
y. *-inġ* 1/15
y. *-ı* 1/2, 1/3, 2/2, 2/3, 2/4

yalgançı	yalancı y. <i>bol-</i> 11/5
yalguz	yalnız y. 8/14
yaman	kötü y. 3/11, 5/14, 7/4, 10/1, 10/5, 10/7 y. <i>-dın</i> 10/5 y. <i>-dan</i> 10/14 y. <i>-dur</i> 8/13
yamanlık	kötülük y. <i>et-</i> 5/12, 6/4, 6/6
ya' nî	(a. e.) yani y. 8/16
yap-	etmek, yapmak y. <i>- mağuçı</i> 11/3
yarlıha-	bağışlamak y. <i>-dım</i> 9/9
yarlıkan-	affedilmek y. <i>-ğanını</i> 6/6
yat-	yatmak y. <i>-ur</i> 10/13
yazıl-	yazılmak y. <i>-miş érdi</i> 6/14

	<i>y.-miş dur</i> 6/15, 6/16 <i>y.-ip dur</i> 5/12
yazuk	günah <i>y.-ların</i> 11/4
ye-	yemek (bk. <i>yê-</i>) <i>y.-miş siz</i> 8/3 <i>y.-diñgiz</i> 8/5 <i>y.-gey</i> 7/11 <i>y.-gil</i> 9/2 <i>y.-güçi</i> 10/13, 11/3 <i>y.-mekke</i> 8/4
yê-	yemek (krş. <i>ye-</i>) <i>y.-geyin</i> 9/2
yedür-	yedirmek <i>y.-ür</i> 1/11
yer	yer, zemin, toprak <i>y.-de</i> 4/4, 9/4 <i>y.-dedür</i> 4/15 <i>y.-yüzinde</i> 10/6
yetinçi	yedinci <i>y.</i> 4/14, 4/14
yığ-	uzaklaştırmak, korumak <i>y.-ar</i> 10/2, 10/6 <i>y.-sa</i> 10/6

yıraq	uzak y. 1/8
yırt-	yırtmak y.-arlar <i>erdi</i> 8/9
yiber-	göndermek y.-di 7/15 y.-diler 7/14 y.-gey 10/15
yok (1)	yok, mevcut olmayan y. 1/10 y.-dur 3/15 y.-tur 4/1
yok (2)	hayır y. 1/13
yokarı	yukarı y.-ğı 4/15
yoksız	fakir y.-nı 7/9 y.-larını 5/2
yol	yol y. 1/8, 6/7 y.-ını 2/7 y.-ına 1/5 y.-ından 11/8

yoldaş	yoldaş <i>y.-ları</i> 7/16
yorıt-	yapmak <i>y.-ğuçı</i> 11/4
yumşak	yumuşak <i>y. bol-</i> 5/2, 10/15
yüri-	yürümek <i>y.-di</i> 6/7
yüz (1)	yüz (100) <i>y.</i> 2/3
yüz (2)	yüz, surat <i>y.-lerin</i> 8/9
yüzli	yüzlü <i>y. bol-</i> 11/5

Z, Z

za'if	(a. s.) zayıf <i>z.</i> 1/8 <i>z. ermiş</i> 1/15
zâhid	(a. s.) zâhit, çok aşırı sofu <i>z.-ler</i> 5/4
zâlim	(a. s.) zâlim, zulüm eden <i>z.-ler</i> 6/3

zamān	(a. i.) devir (bk. zamāne) z.- <i>da</i> 4/4
zamāne	(a. i.) devir (krş. zamān) z.- <i>niŋ</i> 9/8
zencīr	(f. i.) zincir z. 4/13 z.- <i>ini</i> 4/15, 4/16
zinā	(a. i.) zinâ z. <i>kal</i> - 8/13 z.- <i>dan</i> 8/12
zīrek	(f. s.) uyanık z. <i>bol</i> - 10/14
zulum	(a. i. < zulm) zulüm z. <i>et</i> - 3/3
zürriyyet	(a. i.) soy z.- <i>imni</i> 11/12

4.2. KİŞİ ADLARI DİZİNİ

- 'āyşe** (a. i.) Ayşe, Hz. Muhammed'in ikinci zevcesi.
ā. 5/10
- dāvud** (a. i.) İsrail oğullarının bir hükümdarı ve peygamberidir.
d. 11/15
- fettâh-ı muşullî** (a. i.) Fettâh-ı Musullî. Musul'da büyümüştür.
f. 1/4
f. dur 1/12
- fir'avn** (a. i.) Firavun, Allahlık iddiasında bulunduğu için Hz. Musa'nın mücadele ettiği Mısır hükümdarı.
f. 3/7, 3/7, 3/9, 3/10, 3/10, 3/12, 4/3, 5/5
- fuzayl-ı 'ayaz** (a. i.) Fuzayl-ı Ayâz, 725'te doğmuş 803'te ölmüştür. Büyük şeyhlerden olup sufiler tâifesinin mercii olan bir zâttır.
f. 5/4
- hasan-ı başrî** (a. i.) Hasan-ı Basrî, tabiilerin büyüklerindedir. Hicrî 21'de doğdu, 110'da Basra'da öldü.
h. 9/5
- hâtem-i tayy** (a. i.) Arap kabileleri arasında tanınmış "Tayyi" kabilesine mensup ve cömertliği ile meşhur olan "İbnü Abd-illâh Bin Sa'd"ın lakabı.
h. 5/3

ibrāhīm	(a. i.) Hz. İbrahim Peygamber <i>i. 5/8, 11/11</i>
‘isâ	(a. i.) İsâ, kendisine vahiy yolu ile İncil nâzil olan dört büyük peygamberden biri <i>‘İ 5/ 16</i>
ishâk	(a. i.) Hz. İbrahim’in oğlu <i>i.-ni 5/9</i>
meymûne	(a. i.) Meymûne Binti Hâris, Hz. Muhammed’in zevcelerinden biri. <i>m. 8/16</i>
muḥammed	(a. i.) Hz. Muhammed Peygamber <i>m.-ge 4/11</i>
muḥammed ibn-i ka‘b	(a. i.) Muhammed bin Kab el-Kurazî. 660 yılında doğmuş, 78 yaşında ölmüştür. Babası Benî Kureyza adlı Yahudi kabilesinden alınan esirlerden olduğu için “el-Kurazî” lakabı ile tanınmıştır. <i>m. 3/1</i>
mūsâ	(a. i.) Sina yarımadasında Eymen vadisinde Tur dağında Allah’ın lutfuna mazhar olarak kendisine “Evâmir-i aşere” (on emir) adı altında ahlak ve prensip kaideleri nuzûl olan peygamber. <i>m. 2/14</i>
nüşirevân-ı ‘âdil	(f. i.) İran’da 531’den 579 yılına kadar hükümdarlık etmiş ve doğruluğu ile şöhrat bulmuş

	olan, “âdil” lakabı ile anılan Sasani şahı. <i>n. (nūşire<vā>n) 6/11, 6/13</i>
‘ömer	(a. i.) Hz. Ömer, Sünnî inanaca göre dört halifenin ikincisidir. <i>‘ö. 6/10</i> <i>‘ö.-ge 6/8</i> <i>‘ö. ibn-i hattâb 6/7</i>
selmân	(a. i.) Selmân-ı Pârsâ, Selmân-ı Parsî, 656’da ölmüştür. Ehl-i Beyt’ten sayılır. <i>s. 7/11, 7/12, 8/1</i> <i>s.-miḡ 7/16, 8/5</i> <i>s.-ni 7/14, 7/14</i> <i>s.-ı pārsâ 7/10</i>
süfyân-ı sevrî	(a. i.) Süfyân-ı Sevrî, 713’te doğmuş, 778’de ölmüştür. Tebe-I Tabiin’in büyüklerindedir. <i>s. 1/3</i>
usâme	(a. i.) Usâme, Hazret-i Muhammed’in azadlı kullarından Usâme bin Zeyd (?) <i>u. 7/16, 8/1, 8/5</i> <i>u.-ğa 7/15, 7/15</i>
yahyâ	(a. i.) Yahyâ Peygamber <i>y. peygamber 5/16</i>

SONUÇ

Aslı tespit edilemeyen tez konum olan bu metin, bir eserin 37. bâbının ortalarından 43. bâbının ortalarına kadar olan bölümlerin yer aldığı toplam 11 sahifelik, baştan ve sondan eksik, bir yazmadır. Mevcut 11 sahifede eserin yazılış tarihi ile ilgili bir bilgi de bulunmamaktadır. Ancak metnin dil özelliklerine bakıldığı zaman 13. – 14. yüzyıl Horezm Türkçesi dil özellikleri taşıdığı görülmektedir.

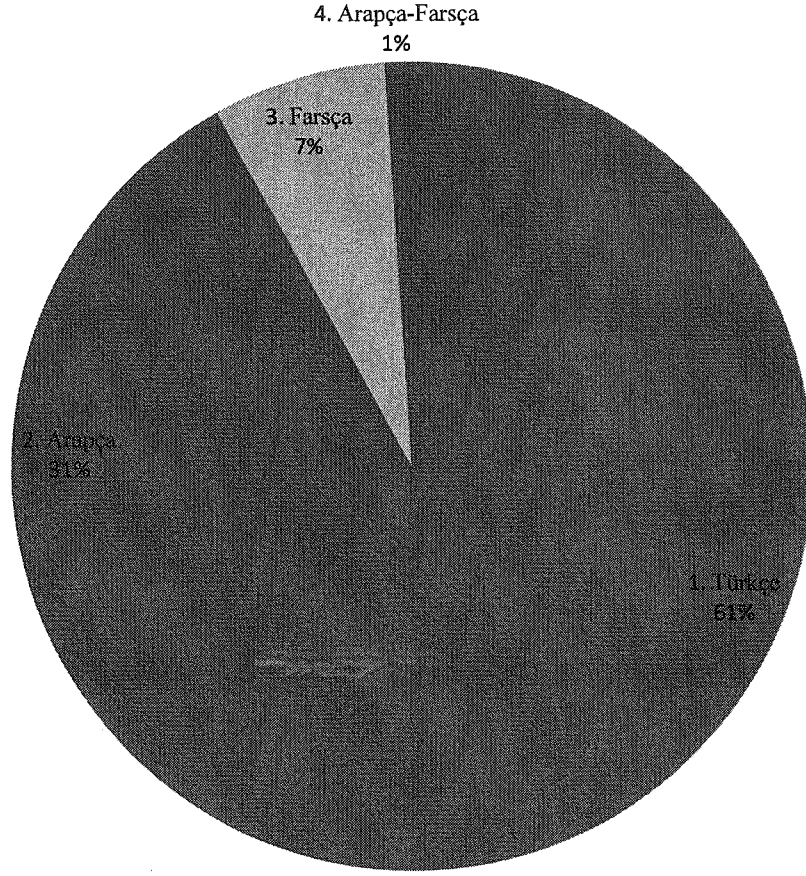
Kuran'dan alınan ayet ve ayet parçaları ile içeriği zenginleştirilen bu yazma parçası üzerinde ilk çalışma Özbek dilcisi Ergaş İsmailoviç Fazılov tarafından Rusça olarak yapılmış, Fazılov, gözden geçirdiği metni yirmi yıl sonra Almanca olarak tekrar yayımlamıştır.

Eserde geçen madde başı sayısı 478'dir. Bunlardan 151'i Arapça, 35'i Farsça, 2'si Arapça-Farsça, 289'u Türkçe'dir. Bu oranlardan hareketle metnin yaklaşık % 61'ini Türkçe, % 31'ini Arapça, % 7'sini Farsça ve % 1'ini Arapça-Farsça kelimelerin oluşturduğu söylenebilir.

Tez çalışmamda metnin *Journal of Turkish Studies*'deki tıpkıbasımı esas alınmıştır. Aslı, yazarı ve yazılış tarihi belli olmayan bu metnin biçim özellikleri, muhtevası ve üzerinde yapılan çalışmalar hakkında genel bilgi verilen giriş bölümü hazırlanmış, ardından 11 sahifelik elyazması metnin dil özellikleri tespit edilmiş, metin Arap harflerinden Latin harflerine transkripsiyonlanmış, transkripsiyon sırasında metinde görülen bazı imlâ yanlışları düzeltilmiş, Latin harflerine aktarılan metnin Türkiye Türkçesi'ne çevirisi yapılmış, metnin bütünündeki kelimelerin yerlerini ve metin içindeki anlamlarını gösteren gramatikal dizin bölümü hazırlanmış, son olarak da ekler bölümünde metnin tıpkıbasımı verilmiştir. Böylece çalışma "Dil Özellikleri - Metin - Çeviri - Dizin" olmak üzere dört ana bölümden oluşmuştur.

Çalışma sonucunda bu küçük metnin Türk dili ve edebiyatı sahasındaki önemi ve değeri ortaya konularak eser Türkoloji bilim dünyasına kazandırılmıştır.

Metinde Kullanılan Kelimelerin Yüzdelerik Dağılımı

KAYNAKÇA

- Akar, Ali: *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2005.
- Argunşah, Mustafa - Yüksekaya, Gülден (Sağol) – Tabaklar, Özcan: **Karahanlıca – Harezmce - Kıpçakça Dersleri**, 2. Baskı, Eylül 2011, 354 s.
- Ata, Aysu: **Nâsirü'd-dîn bin Burhânü'd-dîn Rabgûzî (Peygamber Kıssaları): Giriş-Metin-Tıpkıbasım**, Dizin, I-II, TDK yayınları, Ankara, 1997.
- Ata, Aysu: **Harezm Altın Ordu Türkçesi**, Türk Dili Araştırmaları Dizisi, İstanbul 2002.
- Atalay, Besim: **Divanü Lügat-it-Türk Dizini**, 5. baskı, Ankara 2006, 885 s.
- Banguoğlu, Tahsin: **Türkçenin Grameri**, TDK yayınları, Ankara 2000, 628 s.
- Caferoğlu, Ahmet: **Türk Dili Tarihi, I-II**. 3. baskı, Enderun Yayınları, İstanbul 1984.
- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, 23. Baskı (2006), yay. haz. Aydın Sami Güneyçal, 1195 s.
- Eckmann, János: **Harezm Türkçesi**, çev. Mehmet Akalın, *Tarihî Türk Şiveleri*, İlaveli 2. baskı, Türk

- Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları,
Ankara 1988.
- Nehcü'l-Ferâdis. Uştmahlarnıg Açıuq Yolu
(Cennetlerin Açık Yolu):** Metin, II, yay.
Semih Tezcan ve Hamza Zülfıkar, TDK
yayınları, Ankara.
- Harezın, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi
zerine Araştırmalar,** yay. haz. Osman F.
Sertkaya, TDK yayınları, Ankara, 2011.
- Ergin, Muharrem: Türk Dil Bilgisi, İstanbul, 2002.
- Hacıeminoğlu, Necmettin: **Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil
Hususiyetleri,** İstanbul Üniversitesi
Yayınları, İstanbul, 1968.
- Harezın Türkçesi ve Grameri,** İstanbul
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları,
İstanbul, 1997.
- Journal of Turkish Studies** 14, 1990, Harvard, s. 207 – 221, Fahir İz
Türklük Bilgisi Araştırmaları: Armağanı I = Fahir İz Festschrift. I.
- Korkmaz, Zeynep: **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi),**
TDK yayınları, Ankara 2003.
- Grameri Terimleri Sözlüğü,** TDK yayınları,
Ankara, 2007.
- Sağol [Yüksekkaya], Gülđen: **An Inter-linear Translation of the Qur'an
Into Khwarazm Turkish=Harezın Türkçesi
Satır Arası Kur'an Tercümesi: Introduction
and Text, I, Sources of Oriental Languages**

and Literatures, Turkish Sources, Harvard University, 1993.

Sertkaya, Ayşe Gül:

Horezm Türkçesi İle Yazılan Sirâcü'l-Kulûb: Giriş-Transkripsiyonlu Metin- Çeviri-Tıpkıbasım, Çantay, İstanbul, 2010.

Türk Dil Kurumu :

Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara 1983, 476 s.

Türk Dil Kurumu :

Nehcü'l-Ferâdis: Tıpkıbasım, Önsözü yazar: János Eckmann, Ankara 1956.

Yüce, Nuri:

Türkler (Türk Dili) mad., **İslâm Ansiklopedisi,** Millî Eğitim Bakanlığı yay., C. XII-II., s 445 – 530.
Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmud bin 'Omar bin Muhammed bin Ahmed ez-Zamahşarî el-Hvârizmî. Mukaddimetü'l-Edeb: Hvârizm Türkçesi ile Tercümelî Şuşter Nüshası: Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks, TDK yayınları, Ankara 1988.

EKLER

METNİN TIPKIBASIMI

Eine choresmtürkische Handschrift

کما یومرین کورین منکر بی کور مارا ایسا نکه کمان سبب لعل اولی سنجی کور لور
 بجز علی شیم ای دی مینک صلاح زهری بقی اچند دزم اهننک فساد
 بصل اهل اچند زهری ایسوز بقی اولدزم سکن سیکل از همت قیلا
 آهین نتا کم سکن یون خیر ویشتره کلاور بار بار اضی بولتقا سبب فتیح
 هضلی ایسوز مکه بو ایضا بو یوز کتا ایزد کم بر کچیک او غلان کوردوم
 یوز باو غلان بو سقر سببا بو یولادی پنخون برو رسن او غلان یا انا م
 جی اولدوغلا قشیلد کچیک نا پسید اولد بار دیتدی من ایوم یا او غلان
 بول یوق بین ضعیف ایله مندن ایاق تریتم که اندن اتم که قرا انا
 دینک و الدین جا اهدا و اینسنا ایلهدن هم سبب ایزدیم یا او غلان
 بیلم آرزو نمینک یوق ایله هر قیلا بار و ایزدیم اچجاج منکا آرش بو
 تپد منینک یقینم منکا آرش بو و در بر تری منکا ایزی یا انا آتیک
 ذرا ایزدیم فتیح هضلی ایسوز سبب ایزدیم سببک او یسنا جا قیر ایزدیم
 الیب بر سنانک اولد و سببک کونک ایلیم خورش کلاور مو یسنا ایزدیم یوق
 ایسوز سقی اولد و یسوزم او یسنا ایزدیم الیب بار ما و یا لور
 یندی سببک آتیک سببک یقینمک ضعیف ایومیش رو ایش دیز کم
 عورت بریزد که ای اکیسش ایزدی ایسوز ایزدی بیج نار سببک

۲
 الحورۃ اید الہی ہینک اہریم ہنکاد زرقچ پنداد در سید ہینک
 یقینی ہر گنہگار است گری نتخاب و نوح ہینک کو نکلای این کا بالدی
 کہ نور صبر اتوئی بردی ہر کم ہینک یقینی بولور این صبر ہنک بولور
 الہی بزقل از غم اینک یقینی کی بیجا روزی قیلین الہی رب العالمین
 او نور سکتہ شعی باب فی التصدیق ہینک کہ ہر عیب اللہ نام او کورت
 ہر کم دین نصیحتت در زبیر و لاری رسول اللہ نصیحتت نانا سادہ
 آری ہما لار غم دین بولوی قول و لا ما قدر سکتہ ہی ہمالا کدر پندر لار
 ہینک کدر کا تابلار غم ہما صافتر فرشتہ لار کا قیامت کو ہینک خدی مشر
 کا ہینا نما قدر بردی قوغ خلق غم خجی ہرق فی تیلی ہر لار اور ہما تان کا
 نلار دین رسول حضرت علم ہر اتور ہر ہر ہینک ہر لار دو شمان ہر لار
 ہر ہینک ہر لار کوشو لو ہر ہینک آوج کو سکا تانکی اگر کم صفا ہر لار ہر ہینک
 ہینک کا ہی ہینک قیسی کسنی کہ ہر لار ہر لار ہر لار ہر لار ہر لار
 ہینک کو نکلان ہر ہینک ہر لار ہر لار ہر لار ہر لار ہر لار
 روایت در کم ہر ہینک صلی اللہ علیہ وسلم حق نتخاب ہر لار ہر لار ہر لار
 ہر لار ہر لار ہر لار ہر لار ہر لار ہر لار ہر لار ہر لار ہر لار
 کسینی ہر لار ہر لار ہر لار ہر لار ہر لار ہر لار ہر لار ہر لار

3
موتگه بیلدیر بر بیاغی کیندیله تها دی می این گهبل بزور و ج تا و یا کیم پیمن بئنگ
جغیندا بیو بیله ماگین ایشلا ماگین اگر ایشلا رادیر ماگ کیندی و جوقی کلا ایشلا
میشن بولسا پس اول علم ایشا کینل کم قزاندلا بزور و ایشا بئنگیم نه عالی انیسیم
ایکی کلا قلب قولیکدن تها غیلر نشا کم قزاندلا بزور دی فن تکت فر
فانما اینکت علی نفیله و ج او جی ماغاید او جی کچب کما مکر جیلا
تیملا اینل لسا کم قزاندلا بزور و جیستی الکتر استیج الا با بیلله روایت
در کم ایللیس علی اللهنه بزور کن فرعون قیر سینه کلا دی قیر قردی فرعون
اولتور و ر ایدی ایون کم اگرین شکر ای سنڈرین قیر نکل کلا اینی ایدی
دینگ فرعون بلدی کم ایللیس در ایدی ملهون ایج کار و کیر اول ایچ کار
کیرد ایدی ملهون قینا کله بنگ فرعون ایدی ای ایللیس بیج دینا
ایکی میزدن ایمان ملهون بار میزد رتدی ایللیس ایدی بامد ایدی
فرعون ایدی کم در ایدی مننگ بر دو بیتم با در سئین ای ایچ بی بری
تا کم بزور بام ایشلا بر قونکت سینگ بر بفری بار در اول بسخه بئنگ
پنو بی دن دو بیست تیمار و رتدی بزور کن اولد و بیتم ایدی مننگ کله
بم پسندرد و غیننگ بو قورده ای پس تیغی تیلار و بر ببارنگ قینا بزم اول ایدی
پسندن تیلایم اولدر کم قونکتوم بئنگ بسخه بر اولدر کونکتوم بسخه بر

بو قوتور سينگ هم لوکالون ايتدي چي و دليق قيدي من ايريم پرش 4
 برچر برين قوکی بويوم منکا اول ايدي برشي صخره دن ايتديک اولماکي خوش
 قور تيردي خرمون ايدي بيه بيليم کم چي و د ايريم پرش بيلگي چي شون مقلون
 ايريشن بر زماندا اوچ چي و ديار ايدي بربر دا چي بولايلا زورکا بيلم کم
 ايرسا کا چي ليتم تک کايي ايتا مارين و سنج بری اير بر و سينگ بر
 کا چي ليق قيلغا ايدي تلامارين اوچر سنج ايتا منکا کم اير سا بيلگي چي
 ليق قيلغا ايدي ايلاما کايي اير لاهان زين ايتک بر لاد و سجان بولون
 چي اير اي اير قل لار اي چي و دليق قيل اقدن برين سقلا عيل آبي يار
 العالمی اولوز توقوز شلعي باب التواضع بيلگي کم تنگري سقا شاق
 کوکول ليک گشي لار اي بوسر تکبر لار اي بوماز سقا کم قرا اير بود
 ايتک کا چي ايتا کيرين چي سقا چي کا ايتور حوءه ماکل لار کا
 سين شاق کوکول ليک بولغول سقا کم ايتور و چي صحن سنا چک
 ايتور چي سقا ايتا ايتور بوسر کشي سينگ بونيندا ايک اير کي
 بار و زير سي سينگ اوچر چي قوت کوکول اير بر سي سينگ اوچر چي
 قوت اير ک ايتا کوکول بوليم بو فارسي زير چي تر نارا راول خلق
 ايتور ايتور بولور بولور تکر ليک قيل ايتا چي تر نارا راول خلق

اچي ندا

الحمد لله الذي جعلنا من خلقه
يوثا نوحا في بؤسنا بوق بيزلارني ريزر كالمجي بوننا اننا في صدق
لننقه بر كاي علم لارني اننا لارني بوننا لارني بوننا لارني بوننا لارني بوننا
روز كاي بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا
فرعون كونكاي كني در الهه بوننا لارني بوننا كونكاي بوننا بوننا بوننا
كبر اسمي يارب العالمين فرق بيني وبينك اللهم بليدك ام جليلم ليق الله
تعاينك صفتي در ساك كم قران بوننا بوننا ان الله كان صلحا غفور
حق نعم ابراهيم بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا
ان ابراهيم اليك اواه منيب اسمي اني انك بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا
بسلام جليلم بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا
الله عظمي انور بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا
تا بوننا كونكاي جليلم بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا
بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا
كبي بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا
بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا
بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا
بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا بوننا

تنگی زارین تا تو زور و رحیم انطی کریمی برت اول جلیه قلایه
قلم بر کای ایوی باریت الذی حق بر سلی کلمی فی معرفته صوبه
بیلک کم گیتی کدی و صهی کدی و کدی که از کلمی عیبی کور و کور تا
کدی که کسبنا جان الیوت قایل کدی که کور و کور و کور و کور و کور و کور
ولا یختم بخصم بعضنا بغير علی التسلیم الی کور و کور و کور و کور
کم کور و کور کدی که کور و کور کدی که کور و کور کدی که کور و کور
کدی که کور و کور کدی که کور و کور کدی که کور و کور کدی که کور و کور
ولا یختم ایلی کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که
علی التسلیم ایلی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که
ایر کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که
انلار کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که
کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که
کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که
کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که
کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که
کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که
کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که کدی که

او بر حقیقت بخیر است و قلبی بر مادی بندید و از یادگارم پیمان افکار خود
 بارور و بار بارو عالم که بندید و از یادگارم پیمان افکار خود
 پیغمبر علی السلام آمد پسین و کون از چشم پیغمبر و از یادگارم پیمان افکار خود
 الله بر تو کون از چشم پیغمبر و از یادگارم پیمان افکار خود
 علی السلام آمد پسین و کون از چشم پیغمبر و از یادگارم پیمان افکار خود
 از لاری عیبت قیل و نیکدی بویستی او و قیل و نیکدی بویستی او
 ان یا علی خیر احببه من قاریت و ایت قیل و نیکدی بویستی او
 که اول کسی این سخن را از یادگارم پیمان افکار خود
 بقیه دن برینا قاری بار اول برینا قاری بولادین برینا قاری بولادین
 ایدم با هر سیدانیم جبرائیل همونلارم در ایدی مونلار اول کسی لاردرم
 دینادا قریب ریشاد بریند عیبتی و میا و برینا بولادین ریشاد و نهمون قیلور
 ایدر بیلار روایت قیلار لارم پیغمبر علی السلام اید عیبت بولادین کاندان هم
 سیدان کدر ریشاد الله بولادین الله جو که بماند از اینک او جو که بولادین قیلور
 بس عیبتی بولادین قیلور بولادین قیلور بولادین قیلور بولادین قیلور
 بولادین اول کسی بولادین قیلور بولادین قیلور بولادین قیلور
 بولادین کاندان روزی ای ایست بی بولادین قیلور بولادین قیلور

9
 بیدور بر کچه نوشی مد کوردی کم برهین داد و ستار سانی او کله و سر او بر بیلار
 یسگیل بندیلار من اویم شیون بیجا برن آیدیم ای دیلار را اینکله او جو کلمه عین
 سو یلان دینک من اویم سو یلان صایم ای دیلار بر او کو یلان دی من سنکلا
 دینگ بندیلار را دن سو یلان لوقه قیلیم کم بون کاشا وی سو یلان کان برن
 اولتو صاین چین بصری ایسکله برک چیم سنکلا برن قورن کو غلط عی
 قبول یولماز روایت قلدیرت کم بوی قیله قورن برکشی سو یلان
 مالیم بو قورن کم صندق بر پیام برک صندق عیست سو یلان اذیا
 طلال بولسون اینک برلا دیوی کلام صندق او بر صندق
 پیچیرسه وچ کله کله اول آسلی آخادم صندق اول آسلی آسلی
 بولماز را آد عیلماس ایچین صندق برکی بولما عیله پیسخه عیلماس
 آسلی کسلی کسلی لوقه بابا اینکله کورن نولوم اوست قمار قیما
 عیله بکی ای کورن وور قیله کسلی کسلی کسلی کسلی کسلی کسلی کسلی
 شکر اینکله اویم ایچیم صندق صندق صندق صندق صندق صندق
 بولما عیله عیله عیله علامت اللغات ایچیم صندق صندق
 صندق صندق باری و قورن صندق صندق صندق صندق صندق
 بولور و ران آنا صندق صندق صندق صندق صندق صندق

بندگی به پندار بخشنی جهان این بود که منافی اولاد کم بر برین جان درشتگان نه بود
بگفت ای پندار نهادن که اینان چه کنی اولاد کم ای پندار رخسار تو بود
صدقه بر مایه بر تو ایستاد که فریاد این روز و دینه خون این بیم و آسایش
مندان به نیک نشانی لایین حق نشاء زانکه این روز و نیا نیا سرور و مال و هر وقت و
نیمه نیا سخن گفتن من اولاد کم بر برین بخشش ای پندار زار جهان ای پندار
بندگی به پندار بخشنی نه مینویسیا پندار این بیجا اول بر تو زیندگی بنیگد طلبی کرد
ببخت علی شلایم ای پندار کم که از بنیها کو سبانی اولاد تو در این نیکان کمال از سبانی
تو بر تو از آرزوی نماندگان کمال از سبانی کو شکلی بود تو زانکه این نیکان اصالی بود
و این که بر سبانی از نمانندگان ای پندار کم بر تو زانکه عالم از نیک دیند
بطلی بر تو زانکه نمانندگان ای پندار کم بر تو زانکه نمانندگان ای پندار کم
ببخت علی شلایم ای پندار کم که از بنیها کو سبانی اولاد تو در این نیکان کمال از سبانی
تو بر تو از آرزوی نماندگان کمال از سبانی کو شکلی بود تو زانکه این نیکان اصالی بود
و این که بر سبانی از نمانندگان ای پندار کم بر تو زانکه عالم از نیک دیند

Eine choresmtürkische Handschrift

و طهار او برتری یوز کوییم عذرنا رتلا موقا و طهور مقلار رتلیک شانی
 اولدی که سارگی آتغالی یاد قور سارگی سترها برکاسا قضا عبت
 بولما و عبت بولما قور سارگی عصب بر یوز کوییم یوز کوی
 مناسقلا عبت بر تخوی بولاقا یاز و قلا برین ایسلا مار بولما
 و ابلا دین بویله رلاقی بلقا ای ریاق نه دنا یوز کوی بولما موقا بولما
 بولما ای بوزلی بویله موقا مقلار کولار کولاری بولما بولما بولما
 عصب بولما بولما سارگی عصب بولما بولما بولما بولما بولما
 موقا قلا رتکدا قیلیم نذا ان بولما بولما بولما بولما بولما
 بارک الهالی قرق او جی بولما بولما بولما بولما بولما بولما
 دا جدر کم کمالی بولما بولما بولما بولما بولما بولما بولما
 قیلد یاز سارگی سترها بولما
 فینک از سترها
 لیکس ایسمه
 لایق قیلیم بولما
 اود بولما
 سارگی سترها